

**KUCHUNGUZA MAANA YA MAJINA ASILIA YA WATU KATIKA JAMII
YA WAJITA MKOANI MARA NCHINI TANZANIA**

JEMIMA LENJIMA

**TASNIFU YA UTAFTI ILIYOWASILISHWA IKIWA NI SEHEMU YA
MASHARTI YA KUTUNUKIWA SHAHADA YA UZAMILI M.A KISWAHILI
YA CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA**

2019

UTHIBITISHO

Aliyeweka saini hapa chini anathibitisha kwamba ameisoma Tasnifu hii ya utafiti inayoitwa: ***“Kuchunguza Maana ya Majina Asilia ya Watu Katika Jamii ya Wajita Mkoani Mara Nchini Tanzania”*** na kupendekeza ikubaliwe na Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa ajili ya Kukamilisha masharti ya shahada ya uzamili (M.A Kiswahili – Isimu) ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

Dkt. Hanna Simpassa

(Msimamizi)

Tarehe

HAKIMILIKI

Hairuhusiwi kukaririwa au kuhawilishwa kwa mbinu ya kielektroniki kama kunakili, kutoa kopi au kurudufu Sehemu yoyote ya tasnifui hii bila ya idhini kutoka kwa mwandishi wa tasnifu hii au Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa niaba yake.

TAMKO

Mimi **Jemima Lenjima**, ninatamka na kuthibitisha kwamba Tasnifu hii ya utafiti
iitwayo “*Kuchunguza Maana ya Majina Asilia ya Watu Katika Jamii ya Wajita
Mkoani Mara Nchini Tanzania*” ni kazi yangu mwenyewe na haijawahi kutolewa
popote pale kwa lengo la kutunukiwa shahada yoyote katika Chuo Kikuu chochote.

Sahihi

Tarehe

TABARUKU

Ninaitabaruku tasnifu hii ya utafiti kwa kwa mume wangu kipenzi Ernest Masatu. Ushauri wake umekuwa faraja na ngao kubwa sana kwangu katika safari yangu hii ya kitaaluma. Kila wakati hakuchoka kunitia moyo wa kuendelea hata pale nilipochoka, alinipa mkono wa shirika, na leo nimefika kiwango cha shahada ya uzamili.

SHUKRANI

Matokeo na mafanikio ya kazi hii yametokana na michango na mawazo ya busara niliyoyapata kutoka kwa mtu, watu na taasisi mbalimbali. Kwa hakika si rahisi vikundi vyote kuvitaja au kutaja majina yao. Hata hivyo nalazimika kuwataja wachache walioshiriki kwa namna moja ama nyingine kufanikisha utafiti huu.

Kwanza, namshukuru Mungu aliyenipa afya na nguvu ya kuikamilisha kazi hii, najua safari ilikuwa ndefu na yenye vikwazo vingi, pasipo msaada wake nisingefikia hapa.

Pili, namshukuru msimamizi wangu Dkt. Hanna J. Simpassa kwa ukaribu wake kwangu katika kuhakikisha naifanya kazi hii kwa wepesi japo ilikuwa ngumu. Ushauri wake kila mara ulinishangaza, kwani pale nilipokuwa naona mambo magumu, yeye aliweza kunionyesha njia tena kwa namna nyepesi sana na ya kushangaza. Kwangu mimi amekuwa zaidi ya msimamizi wangu, lakini amefanyika kioo changu katika kuyatazama mambo kwa jicho pevu hasa kazi za kitaaluma. Kila wakati alinishauri na kuniongoza katika kuhakikisha namaliza kazi hii kwa muda uliopangwa.

Tatu, namshukuru mume wangu kipenzi, Ndg. Ernest Masatu, watoto wangu wapendwa Jackline, Jackson, Johnson pamoja na familia kwa ujumla kwa kuniunga mkono na uvumilivu mkubwa walionionesha wakati wote wa kufanya utafiti huu. Michango ya mawazo na ushauri wao mzuri uliniwezesha kuwa na moyo wa kuendelea na utafiti huu pasipo kukata tamaa licha ya kukabiliwa na majukumu mengi.

Nne, naushukuru uongozi wa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania - kituo cha Kinondoni na wafanyakazi wote kwa ujumla kwa ushirikiano wao kila mara nilipohitaji huduma za kitaaluma.

Tano, nawashukuru wanafunzi wenzangu ambao ni, Asimwe Abel, Abubakari Umbe, Bakari Mtoro na Kanne Jackson wote wa (M.A Kiswahili – Isimu, 2019) Kituo cha Kinondoni, kwa ushirikiano wao wakati wa masomo yetu hususani katika mijadala ya darasani na nje ya darasa. Mijadala yao imekuwa chachu katika kuibua mawazo chanya ya kielimu ambayo yametengeneza uwanja mzuri kwangu wa kujifunza.

IKISIRI

Utafiti huu ulilenga kuchunguza majina ya asili ya watu wa jamii ya Wajita ili kujua yana maana gani na sababu zipi kupewa majina ya asili katika jamii ya Wajita. Kulikuwa na haja ya kufanyika utafiti huu ili kutoa mchango wa kitaaluma katika semantiki kuhusu maana za majina ya watu katika jamii ya Kijita. Utafiti huu uliongozwa na nadharia ya Semiotiki ambayo ndiyo iliyoonesha mafanikio makubwa katika utafiti huu. Data za utafiti huu zilikusanywa kwa kutumia njia ya usaili na hojaji. Utafiti ulifanyika katika mkoa wa Mara, wilaya ya Musoma vijijini, kwenye tarafa ya Nyanja, kata za Bwasi, Bukima, Nyamrandirira, na Murangi eneo la Majita. Vijiji vilivyofanyiwa utafiti ni Bwasi, Murangi, Chumwi, Lyasembe na Butata. Jumla ya watafitiwa 397 walishiriki katika utafiti huu. Matokeo ya utafiti huu yamedhihirisha maana na sababu za utoaji wa majina ya asili katika jamii ya Wajita. Ni dhahiri kuwa majina ya Kibantu yana mchango mkubwa wa kukuza utamaduni wa jamii husika, katika utafiti huu mtafiti amependekeza kwamba, tafiti zingine zinazofanana na mada ya utafiti huu zifanyike katika makabila mengine ya kibantu na yasiyo ya Kibantu katika kuchunguza maana ya majina ya asili kwani nchi ya Tanzania ina makabila mengi yenye asili ya kibantu na yasiyo ya Kibantu kama vile ya Kinyakyusa, Kimakonde, Kihehe, Kijaluo, Kisandawe na mengine ili kudumisha mila na desturi za asili za majina ya makabila husika.

YALIYOMO

UTHIBITISHO.....	ii
HAKIMILIKI.....	iii
TAMKO	iv
TABARUKU.....	v
SHUKRANI	vi
IKISIRI	viii
ORODHA YA MAJEDWALI.....	xiv
ORODHA YA VIELELEZO	xvi
SURA YA KWANZA.....	1
UTANGULIZI.....	1
1.1 Usuli wa Tatizo	1
1.2 Tatizo la Utafiti	2
1.3 Malengo ya Utafiti	3
1.3.1 Lengo Kuu la Utafiti	3
1.3.2 Malengo Mahususi ya Utafiti	3
1.3.3 Maswali ya Utafiti	3
1.4 Umuhimu wa Utafiti	4
1.5 Vikwazo vya Utafiti	4
1.6 Mipaka ya Utafiti	5
1.7 Mpangilio wa Utafiti	5
SURA YA PILI.....	7
MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA NADHARIA	7
2.1 Utangulizi wa Sura ya Pili.....	7

2.2	Kazi Tanguhizi	7
2.2.1	Majina Katika Jamii Mbalimbali.....	7
2.2.2	Majina Katika Bara la Ulaya	9
2.2.3	Majina Katika Bara la Afrika	9
2.2.4	Majina katika Tanzania	11
2.3	Majina ya Asili katika Jamii Mbalimbali za Kitanzania	14
2.3.1	Jamii ya Wakerewe	14
2.3.2	Majina katika Jamii ya Wapemba	15
2.3.3	Majina katika Jamii ya Wabena	16
2.3.4	Majina Katika Jamii ya Wagogo	18
2.4	Nadharia za Utafiti	19
2.4.1	Nadharia ya De Saussure.....	20
2.4.2	Nadharia Jumuishi ya Giles.....	21
2.4.3	Nadharia ya Semiotiki	22
2.5	Pengo la Utafiti.....	23
2.6	Hitimisho	24
SURA YA TATU		25
NJIA ZA UTAFITI		25
3.1	Utanguhizi	25
3.2	Eneo la Utafiti	25
3.3	Wango/Populesheni ya Utafiti	27
3.3.1	Usampulishaji wa Utafiti.....	28
3.4	Mgawanyo wa Sampuli Iliyotumika	29
3.5	Vyanzo vya Data	30

3.5.1	Data za Msingi	30
3.5.2	Data za Upili.....	30
3.6	Mbinu za Kukusanyia Data	31
3.6.1	Mbinu ya Mahojiano	32
3.6.2	Mbinu ya Dodoso/Hojaji	33
3.7	Mbinu za Kuchanganua Data	34
3.8	Vifaa vya Utafiti.....	35
3.8.1	Kalamu na Karatasi	36
3.8.2	Kompyuta	36
3.8.3	Simu ya Mkononi	36
3.9	Udhibiti wa Data	37
3.9.1	Udhibiti wa Mbinu za Kukusanyia Data	37
3.9.2	Kuaminika kwa Data	38
3.10	Hitimisho.....	39
	SURA YA NNE.....	40
	UWASILISHAJI, UCHANGANUZI NA UCHAMBUZI WA DATA	40
4.1	Utangulizi	40
4.2	Mchanganuo wa Watafitiwa.....	40
4.2.1	Umri wa Wahojiwa	41
4.2.2	Jinsi ya Wahojiwa	42
4.2.3	Hadhi ya Ndoa.....	43
4.2.4	Kiwango cha Elimu	44
4.2.5	Kabila	45
4.3	Uchambuzi wa Data Kutoka Eneo la Utafiti	45

4.4	Kubainisha Maana za Majina ya Asili Katika Jamii ya Wajita.....	45
4.4.1	Majina ya Asili Yenye Maana itokanayo na Majina ya Samaki wa Ziwa Victoria.....	46
4.4.2	Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majina ya Wanyama Waishio Majini	48
4.4.3	Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Matukio Mbalimbali Ndani ya Jamii	49
4.4.4	Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majira ya Siku	50
4.4.5	Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majira ya Mwaka.....	51
4.4.6	Majina ya Asili Yenye Maana Zitokanazo na Hisia za Wazazi	52
4.4.7	Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Kurithishwa.	53
4.4.8	Majina ya Asili Yenye Maana ya Urithi kwa Jinsia ya Kiume	55
4.4.9	Majina ya Asili Yenye Maana Maalumu	56
4.4.10	Majina ya Asili Yenye Maana ya Kuonesha Uhusiano Uliopo Kati ya Baba na Binti Yake	57
4.4.11	Majina ya Asili Yanayoanza na Silabi ‘nya’ Yakimaanisha Jinsia ya Kike ..	59
4.4.12	Majina ya Asili Yanayoanza na Silabi ‘Nya’ Yakimaanisha Jinsia ya Kiume	60
4.4.13	Majina ya Asili yenye Maana ya Tafsida	61
4.5	Sababu Zinazotumika Katika Kutoa Majina ya Asili kwa Jamii ya Wajita...	62
4.5.1	Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Majina ya Samaki Wapatikano Ziwa Viktoria	62
4.5.2	Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Wanyama Waishio Ziwa Viktoria.....	64

4.5.3	Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Matukio	65
4.5.4	Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Shughuli za Kijamii	65
4.5.5	Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Majira ya Siku	66
4.5.6	Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Hisia za Wazazi.....	68
4.5.7	Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Urithi	69
4.6	Faida za Kuwapa Watu Majina ya Asili Katika Jamii ya Kijita	72
4.6.1	Kutunza Utamaduni wa Jamii	72
4.6.2	Kuficha Siri na Kuonesha Heshima kwa Jamii ya Kijita	73
4.6.3	Kuhifadhi Matukio au Historia ya Kijamii	76
4.6.4	Kutofautisha Jinsi ya Mwanaume na Mwanamke.....	76
4.6.5	Utambulisho wa Mtu na Mtu	78
4.6.6	Kuendeleza Utani	78
4.7	Hitimisho	79
SURA YA TANO		80
MUHTASARI, HITIMISHO NA MAPENDEKEZO.....		80
5.1	Utangulizi	80
5.2	Muhtasari wa Utafiti.....	80
5.3	Mapendekezo	81
5.4	Hitimisho	81
MAREJELEO		83
VIAMBATISHO		88

ORODHA YA MAJEDWALI

Jedwali 3.1:	Idadi Halisi ya Watu	27
Jedwali 3.2:	Mgawanyo wa Sampuli Iliyotumika	30
Jedwali 3.3:	Mbinu za Kukusanyia Data	31
Jedwali 4.1:	Idadi ya Watafitiwa	41
Jedwali 4.2:	Umri wa Wahojiwa.....	42
Jedwali 4.3:	Jinsi ya Wahojiwa.....	43
Jedwali 4.4:	Hadhi ya Ndoa kwa Wahojiwa.....	44
Jedwali 4.5:	Ujuzi wa Kitaaluma.....	44
Jedwali 4.6:	Kabila	45
Jedwali 4.7:	Kubainisha Maana za Majina ya Asili Katika Jamii ya Wajita.....	46
Jedwali 4.8:	Majina ya Asili ya Watu Yanayotokana na Majina ya Samaki.....	47
Jedwali 4.9:	Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majina ya Wanyama Waishio Majin	48
Jedwali 4.10:	Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Matukio Mbalimbali Ndani ya Jamii.....	49
Jedwali 4.11:	Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majira ya Siku	51
Jedwali 4.12:	Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majira ya Mwaka.....	51
Jedwali 4.13:	Majina ya Asili Yenye Maana ya Itokanayo na Hisia za Wazazi	52
Jedwali 4.14:	Majina ya Asili Yenye Maana ya Kurithishwa kwa Jinsia ya Kike ...	54
Jedwali 4.15:	Majina ya Asili Yenye Maana ya Urithi kwa Jinsia ya Kiume	55
Jedwali 4.16:	Majina ya Asili Yatokanayo na Maana Maalumu	56
Jedwali 4.17:	Majina Kuonesha Uhusiano Uliopo Kati ya Baba na Binti Yake	58

Jedwali 4.18: Majina Yanayoanza na Silabi ‘nya’ Yakimaanisha Jinsia ya Kike	60
Jedwali 4.19: Majina ya Asili Yanayoanza na Silabi ‘nya’ Yakimaanisha Jinsia ya Kiume	61
Jedwali 4.20: Majina ya Asili ya Kijita Yenye Tafsida	62
Jedwali 4.21: Majina ya Asili Yatokanayo na kula Samaki Wapatikano Ziwa Viktoria.....	63
Jedwali 4.22: Majina ya Asili Yatolewayo kwa sababu za Wanyama Waishio Majini	64
Jedwali 4.23: Majina ya Asili Yatokanayo na Sababu za Matukio Mbalimbali.....	65
Jedwali 4. 24: Majina Yatolewayo kwa Sababu za Shughuli za Kijamii	66
Jedwali 4.25: Majina ya Asili Yatokanayo kwa Sababu za Majira ya Siku	67
Jedwali 4.26: Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Hisia za Wazazi.....	68
Jedwali 4.27: Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Urithi	71
Jedwali 4.28: Faida za Kuwapa Watu Majina ya Asili Katika Jamii ya Kijita.....	72
Jedwali 4.29: Majina ya Asili Yenye Maana ya Tafsida	75
Jedwali 4.30: Kutofautisha Jinsia Kati ya Mume au Mke	77

ORODHA YA VIELELEZO

Kielelezo 3.1: Ramani ya Mkoa wa Mara.....	26
--	----

SURA YA KWANZA

UTANGULIZI

1.1 Usuli wa Tatizo

Katika maisha ya binadamu kwenye jamii, jina ni utambulisho na utamaduni wa binadamu katika jamii mbalimbali. Jina ni neno linaloweza kutaja vitu (mfano kiti, meza, na chungu), kiumbe (mfano mtu, ndege, mnyama au mtu), sehemu (mfano Tanzania, Kinondoni na Tabora), tendo-jina (mfano kusukuma na uainishaji) na hali (mfano majonzi na furaha) (Massamba, 2004). Majina yamegawanyika katika makundi kama vile majina jumuishi (majina ya kawaida), majina mahususi (majina ya pekee) na majina ya makundi (majina ya jamii) (Kihore na wenzake, 2009; Buberwa, 2010). Kulingana na mgawanyo huu wa majina, Resani (2012) akielezea majina ya pekee kutoka katika jamii ya Wakurya, anasema kuwa jina ni neno ambalo huwa linabeba elementi mbalimbali katika jamii.

Aidha, jina huwa na nguvu na athari kwa mwenye nalo na mengi ya majina maana yake huwa na kitu au dhana ambayo hukumbusha jamii matukio mbalimbali ya kijamii. Jina huwa na chanzo chake katika jamii na kupitia jina unaweza kujua jinsi na asili ya jina. Katika utafiti huu, mtafiti aliangalia maana ya majina ya asili katika jamiii ya Kijita katika maeneo ya maana, sababu na faida za majina ya asili kwa jamii ya Wajita.

Kapinga (1983) anafasili kuwa jina ni neno linalotaja kitu fulani kusudi kutofautisha na kukipambanua na vitu vingine. BAKIZA (2010) anafasili kuwa jina ni neno linalotumika kutambulisha mtu, mnyama, kitu, jambo, mahali au kitu. Habwe na

Karanja (2004) Nomino ni maneno ambayo hutaja majina ya watu, vitu, hali, mahali, vyeo, dhana, na hata vitendo. Wanaendelea kusema ndio maana baadhi ya wanaisimu huita nomino majina kwa sifa hii ya kutaja vitu.

Majina katika jamii mbalimbali yanabeba maana kama tulivyoona kwenye kazi tangulizi. Maana ya msingi kwa mujibu wa Resani (2014) ni maana inayowakilishwa na vidahizo katika kamusi. Kawaida maana ya msingi haibadilikibadiliki kufuatana na muktadha mbalimbali. Maana ya msingi ndiyo msingi wa maana nyingine zote za maana. Maana ya msingi pia huitwa maana katika kiwango cha neno huru au maana kileksia kama ilivyobainishwa na Habwe na Karanja (2004). Kwa upande wa maana ya ziada, kwa mujibu wa Habwe na Karanja (2004) wanadai ni ile maana ya kimuktadha au kimazingira lakini yenye kuwa na msingi, kuzalishwa na kuhusiana na maana msingi. Resani (2014) amedai kuwa ni aina ya maana ambayo msemaji huitumia kuhusisha umbo, sifa, matendo, na tabia za kirejelewa kwa kurejelea kitajwa.

1.2 Tatizo la Utafiti

Maandiko mengi yamejikita katika maana ya majina ya makabila mbalimbali, mazingira wanayoyatumiwa katika kuwapa watu majina na sababu vinavyowaongoza watoa majina kwa wanaume na wanawake katika jamii ya Watanzania. Katika jamii nyingi, majina hutolewa kwa sababu maalum vya kiitikadi katika jamii na matendo ya jamii husika. Hata hivyo kila lugha inatofautiana na nyingine katika utamaduni, historia, mila desturi na mazingira ambamo inatumika ndiyo maana tunapata majina tofauti tofauti kwa dhana ile ile kwa lugha mbalimbali. Kwa kumnukuu Resani (2014) kuwa jina ni neno ambalo huwa linabeba elementi mbalimbali katika jamii, utafiti huu

umebainisha elementi zinazobebwa na majina ya asili ya Kijita, maana zake pamoja na faida zinazotokana na kuwapa watu majina asilia. Utafiti huu umejikita katika kuchunguza majina ya asili ya watu katika jamii ya Wajita Mkoani Mara nchini Tanzania ili kubaini maana za majina hayo. Kwa kawaida wazazi ndio huwapa watoto majina na majina hayo hudokeza maana fulani kwa jamii hiyo.

1.3 Malengo ya Utafiti

Malengo ya utafiti huu yamegawanyika katika maeneo makuu mawili ambayo ni lengo kuu na malengo mahususi.

1.3.1 Lengo Kuu la Utafiti

Lengo kuu la utafiti huu ni kuchunguza maana za majina ya asili katika jamii ya Wajita katika mkoa wa Mara nchini Tanzania.

1.3.2 Malengo Mahususi ya Utafiti

- (i) Kubainisha maana za majina ya asili katika jamii ya Wajita.
- (ii) Kueleza mambo yanayosababisha watu kupewa majina asilia katika jamii ya Wajita.
- (iii) Kufafanua faida za kuwapa watu majina ya asili kwa mujibu wa jamii ya Wajita.

1.3.3 Maswali ya Utafiti

Utafiti huu uliongozwa na maswali yafuatayo;

- (i) Majina ya asili katika jamii ya Wajita yana maana gani?

- (ii) Sababu gani zinazosababisha watu kupewa majina ya asili katika jamii ya Wajita?
- (iii) Kuna faida gani za kuwapa watu majina ya asili kwa mujibu wa jamii ya Wajita?

1.4 Umuhimu wa Utafiti

Utafiti huu unatarajia kutoa mchango mkubwa katika maeneo mbalimbali kama ifuatavyo:

- (i) Kwanza, utasaidia watafiti wengine kupata marejeleo na pia utatoa changamoto kwa watafiti wengine kufanya tafiti zaidi katika maana za majina ya asili ya Kibantu na yasiyo ya Kibantu.
- (ii) Pili, utaisaidia jamii ya Wajita na jamii zingine kuongeza uelewa juu ya maana na sababu zinazopelekea jamii kutoa majina ya kiasili.
- (iii) Tatu, utakuwa ni kichocheo kwa watafiti wengine kushughulikia vipengele vingine ambavyo vitakuwa havikushughulikiwa kwa kina au kuangaliwa kwa undani katika utafiti huu.

1.5 Vikwazo vya Utafiti

Katika kazi hii, mtafiti alikumbana na vikwazo mbalimbali kama vifuatavyo;

Kwanza, kulikuwa na changamoto ya kuwapata watafitiwa hasa wazee ambao huujuu ukweli wa maana ya majina ya Kijita katika jamii ya Wajita. Katika kukabiliana na changamoto hii ilibidi mtafiti kuuliza kama kuna simulizi zozote zilizopo kwenye jamii ambazo hubeba maana ya majina ya asili ya Wajita.

Pili, baadhi ya hojaji ambazo walipewa watafitiwa wengine walikuwa hawawezi kusoma wala kuandika hivyo hufanya ugumu wa upatikanaji wa data kutoka kwao

kwa njia ya dodoso. Hata hivyo, ilibidi mtafiti kutumia mbinu mbadala ya mahojiano au usaili kwa watafitiwa wa aina hiyo.

Tatu, baadhi ya wahojiwa walikuwa waoga katika kujibu maswali kwa kina wakihofia usalama wa nafasi zao za kikazi hasa kwa watumishi wa umma au wafanyabiashara ambao walihofia kuwa kwa kufanya hivyo kutaweza kuwa tishio kwa kazi au biashara zao. Changamoto hii ilitatuliwa na mtafiti kwa kujitambulisha kwao kuwa yeye ni mwanachuo wa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, na anafanya utafiti juu ya maana ya majina ya asili ya jamii ya Wajita. Kwa hiyo utafiti huu hauhusiani na masuala ya kisiasa, kidini, wala kiutawala, bali ni utafiti unaofanyika ili mtafiti kukamilisha sehemu ya masomo yake. Hili lilienda sambamba na mtafiti kutoa barua ya utambulisho kutoka Chuo Kikuu Huria cha Tanzania ambayo ilinamruhusu mtafiti kukusanya data kutoka katika maeneo husika.

1.6 Mipaka ya Utafiti

Utafiti huu ulijikita katika kuchunguza maana ya majina ya asili ya jamii ya Wajita waishio mkoani Mara nchini Tanzania. Aidha utafiti huu ulihusisha wakazi na wenyeji wa tarafa ya Nyanja katika kata za Bwasi, Bukima, Murangi, na Nyamrandirira, ambapo vijiji vya Bwasi, Murangi, Chumwi, Lyasembe na Butata vilihusika katika utafiti huu.

1.7 Mpangilio wa Utafiti

Utafiti huu una sura tano ambazo ni;

Sura ya kwanza ni utangulizi ambayo ndani yake kuna vipengele vifuatavyo: utangulizi wa mada ya utafiti, tatizo la utafiti, lengo kuu la utafiti, malengo mahususi

ya utafiti, maswali ya utafiti, umuhimu wa utafiti, vikwazo vya utafiti na mipaka ya utafiti.

Sura ya pili ina mapitio ya kazi tangulizi ambapo ndani yake kuna vipengele vifuatavyo: utangulizi, kazi tangulizi, nadharia za utafiti, pengo la utafiti na hitimisho.

Sura ya tatu ni njia za utafiti, ambapo ndani yake kuna vipengele vifuatavyo:

Utangulizi, eneo la utafiti, usampulishaji wa watafitiwa, mbinu za kukusanyia data, mbinu za kuchanganulia data, udhibiti wa data, kuaminika kwa data na hitimisho.

Sura ya nne ni uchanganuzi wa data, data za utafiti zilichambuliwa kwa kuzingatia malengo ya utafiti ambayo ni, Kubainisha maana za majina ya asili katika jamii ya Wajita, Kueleza mambo yanayosababisha watu kupewa majina asilia katika jamii ya Wajita, na Kufafanua faida ya kuwapa watu majina ya asili kwa mujibu wa jamii ya Kijita na kisha ni hitimisho la sura.

Sura ya tano imehusisha utangulizi, muhtasari wa utafiti, na kisha mapendekezo ya mtafiti ambayo yametolewa ili kuwasaidia watafiti wengine kuweza kufanya tafiti zao kuhusiana na maeneo ambayo mtafiti hakushughulikia.

SURA YA PILI

MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA NADHARIA

2.1 Utangulizi wa Sura ya Pili

Sura hii imegawanyika katika sehemu zifuatavyo: kazi tangulizi, nadharia za utafiti, pengo la utafiti na hitimisho.

2.2 Kazi Tangulizi

Kazi tangulizi huhusisha upitiaji wa nyaraka, usomaji wa machapisho yaliyoandikwa ambayo mtafiti anategemea kupata taarifa anazozitafuta kulingana na malengo yake ya utafiti (Pons, 1992). Mapitio ya kazi tangulizi hulenga kusoma na kuunganisha data za tafiti zilizopita zinazohusiana na kazi ya utafiti (Enon, 1998). Kwa ufupi kazi tangulizi ni upitiaji wa kazi zilizokwishaifanywa na watafiti wa awali ili kujua kilichokwishajulikana katika uwanja wa kitaaluma ambao unaokusudiwa kutafitiwa.

2.2.1 Majina Katika Jamii Mbalimbali

Kuna mambo kadhaa yanayoamua jina fulani litokee kama lilivyo, hasa majina yanayotolewa katika jamii mbalimbali za Kiafrika. Kwa mfano, Mutembei (2009:31) anaeleza kuwa baadhi ya majina yanatambulisha mtu eneo analotoka, tabia na sifa yake. Majina ni sehemu muhimu ya kila utamaduni. Majina yana umuhimu mkubwa kwa wote, watu wanaopewa majina hayo, pia kwa jamii inayotoa majina hayo. Mtu anayepewa jina huwa amepewa utambulisho na kuwa sehemu ya jamii husika. Kupitia jina, mtu huwa ni sehemu ya historia ya jamii, pia majina hutofautisha matendo ya mtu mmoja na mwingine. Uhusiano wa jina na utambulisho ni aina ya alama ya

mahusiano kati ya mtu na jamii husika. Kwa kumpa mtu jina, jamii inatambua uwepo wa mtu huyo na majukumu yake katika jamii.

Muzale (1998) anafafanua kwamba, kutoa jina ni kutoa maana. Majina ya binadamu yanaweza kutusaidia kuwa na mkabala mwingine katika Isimujamii na Isimuhistoria wa kujifunza vipengele vya historia na kijamii katika jamii husika. Maelezo haya yanabainisha wazi kwamba, majina ni kipengele muhimu katika kuelezea masuala yanayohusu jamii na historia ya jamii husika, hivyo, kuwa sehemu ya utambulisho wa jamii hiyo. Akiunga mkono suala la utoaji majina, Funk (1997) anaeleza kuwa mchakato wa utoaji jina hueleza mengi kuhusu mwanadamu na jinsi anavyohusiana na ulimwengu unaomzunguka. Anaendelea kusema kuwa, utoaji jina ni tendo kama matendo mengine yoyote, na limo katika muktadha wa kisiasa.

Hivyo, kuita mtu au kitu jina fulani ni tukio la kisiasa. Vilevile kutoa jina kunaibua masuala ya mtu mmojammoja na masuala ya kijamii. Kwa kuibua masuala ya kijamii, ni wazi kwamba majina huweza kuibainisha jamii moja na kuipambanua au kuitofautisha na jamii nyingine. Guma (2001) akimuunga mkono Funk (1997) anafafanua kuwa, mchakato mzima wa utoaji majina ni tukio la kijamii na kiutamaduni lenye kuonesha historia ya jamii husika, pia majina husimamia tajiriba ya mtu au kikundi cha watu, mila, desturi, hadhi na mamlaka katika jamii. Hivyo majina hubeba utambulisho wa jamii husika.

Cameroon (1961) anaeleza utoaji wa majina ya mahali katika jamii ya Waingereza. Ametoa aina mbili. Kwanza ni yale yanayohusiana na makazi, kwa mfano Stanford Bridge ni sehemu yenye daraja. Pili ni yale yanayohusiana na sura ya nchi ya eneo

hilo. Hymen (1964) anaeleza majina ya mahali yanaakisi fikra, watu, pia vipengele vya utamaduni. Rey (1995) anaeleza majina yanayotumika kutambulisha watu au mahali yanaonesha utofauti baina ya jamii moja na nyingine, kutokana na sababu vya asili, historia na utamaduni.

2.2.2 Majina Katika Bara la Ulaya

Majina ya watu yana nafasi kubwa ya kubainisha nafasi maalumu za wanajamii. Nagy (2010) katika utafiti alioufanya kwa Wacheki huko Jamhuri ya Cheki, aligundua kuwa watu huweza kutambulika nafasi zao kupitia majina. Amebainisha kuwa kimaana jina ni utambulisho wa familia ya mwanajamii. Ameendelea kusema kuwa wanajamii hutumia jina la tatu (surname) kama utambulisho wao. Vile vile amedai kuwa jina ni alama inayosawiri utambulisho na haki ya kutambulika kama mwanajamii wa jamii fulani.

Adams (2010) katika utafiti wake wa majina ya watumwa waliomilikiwa na Waingereza amebainisha kuwa ilikuwa ni jambo la kawaida kwa Waingereza kuwabadilisha majina watumwa waliowamiliki. Kwa mfano watumwa wa kike waliwaita “Hagar Blackmore” neno hili ni sinonimia ya neno “Negro” yaani “ngozi yenye kiza”.

2.2.3 Majina Katika Bara la Afrika

Inasemekana majina wakati mwingine hutolewa kufuatana na matukio na mambo mbalimbali yanayotokea katika jamii. Kwa mfano Agyekum (2006) ambaye alifanya utafiti kuhusu majina ya watu wa kabila la Akan nchini Ghana aligundua kuwa watu wa kabila la Akan huwapa watoto majina kulingana na siku ya kuzaliwa, familia

aliyozaliwa, tukio la tohara (jando), athari za kimaumbile, kama watoto wamezaliwa pacha (wawili ndani ya mimba moja), dini, majina ya kimiujiza, majina yanayotokana na mafanikio, majina ya vijembe na methali (mafumbo), majina ya umbo la mwili wa mtoto aliyezaliwa na majina ya ukoo.

Utafiti huu utasaidia kugundua maana na mazingira yanayopelekea watu kupewa majina. Chulk (1992) alitafiti majina ya watu wa Naijeria ambapo alieleza kuwa kawaida watu hupewa majina kutokana na matukio fulani, au vitu vikubwa vya kushangaza, au siku, na Juma mtu alilozaliwa. Mfano "Aiende" Kiyoruba lina maana ya “tuliye kuwa tumemuomba/subiri”. Jina hili limetokana na familia ambayo muda mrefu haijapata mtoto wa kiume. Utafiti huu umechunguza maana za majina hivyo umemsaidia kugundua kuwa katika majina kuna maana zinazojificha na hujulikana na jamii au familia yenyewe tu.

Wakati mwingine utoaji majina huhusishwa na mikabala za maana. Mfano, James (2011) ambaye alitafiti kuhusu maana za majina ya watu wa kabila la Lulogoli liliopo magharibi ya Kenya na aligundua kuwa kabila hilo hutoa majina kwa kufuata mikabala miwili ya kimaana katika majina ya watu wa kabila la Lulogooli. (i) Mkabala wa maana halisi (ii) Mkabala wa maana kimatilaba. Alitoa mfano wa jina Ambura analoitwa mtoto wa kiume aliyezaliwa wakati wa mvua na jina “imburani” huitwa mtoto wa kike anaezaliwa wakati wa mvua.

Utafiti huu umemsaidia mtafiti kubaini maana za majina tofauti zinazojitokeza kati ya majina ya wanawake na majina ya wanaume katika jamii ya Wajita. Pia umesaidia kugundua tofauti ya kimaumbo kati ya majina ya wanawake na wanaume katika jamii ya Wajita.

2.2.4 Majina katika Tanzania

Hata hivyo baadhi ya wataalamu kama Rubanza (2000) ambaye alichunguza ubunifu wa kiisimu uliomo katika majina katika kabila la Wahaya na Wayoruba, alieleza kuwa majina yanazingatia mazingira ya kuzaliwa kwa mtoto, mfuatano wao katika kuzaliwa na migongano katika jamii na muundo wa familia. Matokeo ya utafiti wake yanaonyesha kuwa majina ya watu yanabeba ujumbe unaokubalika na jamii. Maelezo haya yanaonesha kuwa majina huwa yanabeba maudhui fulani katika jamii. Utafiti huu umeweza kumsaidia mtafiti kubaini maana za majina katika jamii ya Wajita.

Omary (1970) alitafiti majina ya watu katika jamii ya Chasu na kueleza kuwa majina katika jamii ya Chasu yanatokana na sababu kama muingiliano wa jamii za kigeni, hali ama sura ya nchi, pia matukio fulani kama vile vita. Alieleza jina Sekondo hupewa mtoto wa kiume aliyezaliwa wakati wa vita na “Nankondo” hupewa mtoto kike aliyezaliwa wakati wa vita. Watoto wanaozaliwa katika kipindi cha jando/unyago wa kiume huitwa Semshitu, na mtoto wa kike huitwa “Namshitu”. Utafiti huu umemuongoza mtafiti kugundua kuwa majina huwa yana maana na mazingira ya watu kuitwa majina hayo.

Baitan (2010) akizungumzia majina ya watu katika kabila la Wahaya alisema kuwa majina ya Kihaya yanatokana na matukio fulani, itikadi, jinsi na kadhalika. Mfano, mtoto aliyezaliwa baada ya mapacha, mtoto aliyezaliwa baada ya baba yake kufariki akiwa bado yupo tumboni mwa mama yake kwa kawaida ya Wahaya hupewa majina tofauti; mfano Ishengoma, mapacha wa kiume, aliyetangulia kuzaliwa, wa kike huitwa Nyangoma. Wanaofuatana kuzaliwa wakiwa mapacha mwanamme huitwa Kato, na mwanamke huitwa Nyakato. Utafiti huu umemsaidia mtafiti kugundua maana za

majina yanayojulikana na wanajamii wenyewe na sababu au sababu za watu kupewa majina hayo. Manyasa (2010) alitafiti majina katika jamii ya Wasukuma na alieleza sababu vitumikavyo kutoa majina ya watu katika jamii hiyo. Amebainisha kwamba majina katika jamii ya Wasukuma hutolewa hutokana na matukio kipindi cha kuzaliwa mtoto, yanaweza pia kutokana na magonjwa makali yanayompata mtoto kipindi cha kuzaliwa.

Kwa mfano Mboku ni jina ambalo hupewa mtoto mwenye uoni hafifu. Pia jina linaweza kutokana na hadhi ya mtu, mfano Mtemi hupewa mtoto wa kiume aliyezaliwa kipindi cha utawala (mtemi) maarufu. Vilevile matukio yaliyokuwepo katika kipindi cha kuzaliwa mtoto, mfano mtoto aliyezaliwa wakati wa vita huitwa Nshilikale. Mtaalamu huyu anafafanua kwamba utoaji wa majina unatofautiana kati ya jamii moja na jamii nyingine. Utafiti huu umempatia mtafiti muongozo wa kugundua kuwa majina hutolewa kwa sababu maalum vya kiitikadi katika jamii na matendo ya jamii husika.

Schotsman (2003) alieleza historia ya maana ya majina ya mahali katika jiji la Dar es salaam, alitumia majina ya vituo vya daladala na majina ya mitaa /kata. Alieleza majina ya vituo vya mabasi yanatokana na majengo kama shule hospitali, kanisa, watu maarufu, shughuli zinazofanywa na watu katika eneo hilo. Pia mwelekeo wa kituo kilipo kwa mfano, njia panda kwa Kawawa. Kituo hiki kipo njia inayoelekea kwa Kawawa. Pia anaeleza majina ya mitaa yanatokana na mimea iliyopo katika sehemu hiyo, lugha za asili mfano “Mwananyamala” maana yake ni ‘mtoto usilie’, ambalo ni neno la Kizaramo lililotolewa na wanawake walioishi awali katika eneo hilo kutumia usemi huu wakati wakibembebeza watoto wakiwa katika shughuli zao za shambani.

Majina mengine hutolewa hutokana na maeneo ambayo yanashabihiana mfano ‘Mawenzi’ ya Dar es Salaam ni eneo lenye mteremko kama mteremko ulioko ‘Mawenzi’ ya Kilimnjaro. Buberwa (2010) alizungumzia majina katika jamii ya Wahaya akijikita katika majina ya mahali. Naye anakubaliana kwa kiasi kikubwa na Schotsman (keshatajwa) kwamba majina hutolewa kwa shughuli wanazofanya watu, sababu za kihistoria, matukio, miti, mimea, wanyama, tabia, utamaduni, majanga ya asili mfano “ Bwero” ni jina la mahali palipotumika kunyongea wahalifu. Baada ya kuangalia majina ya mahali, zinafuata kazi tangulizi kuhusu asili ya majina ya mitaa.

Salim (1984) alieleza asili ya vijiji vya Kusini Pemba kama vile Ziwani, na alidai kuwa mahali hapo mwanzo palikuwa hapaitwi Ziwani bali Mivumo Ishirini. Kwa vile palikuwa na mivumo ishirini na baadaye pakaitwa Ziwani sababu ya kuwepo ziwa kubwa la maji baridi. Hivyo jina la Ziwani linatokana na ziwa hilo. Mtafiti huyu alieleza asili za vijiji vingi huko kusini Pemba. Utafiti wake unaonesha alitafiti asili ya mahala na jamii ya watu anaoishi hapo na kuona kuwa kila eneo lina asili yake. Mlacha (1995) anaeleza asili ya mitaa inayopatikana kisiwani Pemba. Uvuani, asili yake walihamia wageni wakawa wanafanya shughuli za uvuvi, wakaja watu wakawauliza Uvuani, yaani unavua nini? Hapo ndipo kijiji hicho kikaitwa Uvuani.

Kwa upande wa neno Micheweni, walikuwepo watu wakatili wenye tabia ya kuwaua watu. Hivyo watu walioishi mbali na eneo hilo walipaita michawini linatokana na Uchawini lenye maana ya kuuwa, baadaye pakaitwa Micheweni. Seif (2011) anaeleza asili ya mitaa iliyopo Morogoro; kwa mfano, Gairo asili yake ni ‘Kigairo’ (yaani sehemu ya kugawiana (vitu) sehemu hiyo hapo zamani watemi waliitumia kugawiana meno ya ndovu, Wakaguru walikuwa wanasema tu “chikututa chigairo” tunakwenda

sehemu ya kugawiana. Baadaye likawa gulio (soko la jumla na reja reja). “Misingisi” ni jina linalotokana na mti wa Kikaguru unaoitwa msingisi. Kutokana na maelezo hayo yote ni dhahiri kwamba majina ya mahali yana asili maana na sababu za kuitwa hivyo. Baada ya kuangalia maana ya majina ya mahali na asili ya majina ya mitaa, tutaangalia majina ya watu na mazingira yake ambayo ndio kiini cha utafiti wetu. Mapitio haya yalimsaidia mtafiti kuongeza uelewa juu ya majina ya asili ya watu wa jamii mbalimbali na Wajita.

2.3 Majina ya Asili katika Jamii Mbalimbali za Kitanzania

2.3.1 Jamii ya Wakerewe

Wamitila (2010) anaeleza kuwa majina yanaweza kuhusiana na tabia, maisha, matabaka, mitazamo, elimu, matukio, dhamira na ujumbe. Mtafiti anakubaliana na sifa hizi za majina ya majazi lakini pia majina ya sifa, kazi, mafumbo, misemo na vipindi vya kuzaliwa yamebainishwa katika riwaya teule. Hivyo basi, majina yaliyotumika katika riwaya teule yana sifa hizo, hii ni katika kuendeleza utamaduni wa Mkerewe, mtafiti amebaini kuwa majina ya utamaduni au ya ukoo ndiyo huwa majina ya nyumbani kwa Wakerewe.

Majina ya utamaduni kama ifuatavyo:

- (i) Myombekere:- Hili ni jina la sifa, Jina hili kwa Mkerewe lina maana ya mjenga mji, hupewa mtu mwenye sifa ya Uvumilivu katika kujenga mji wenye heshima ya ndoa na watoto.
- (ii) Bugonoka: Jina hili lina maana ya msichana mzuri, mrembo, na mwenye mwili uliojaa, hivyo usawiri. Uzuri wa mtoto wa kike, hili ni jina la sifa.

- (iii) Ntulanalwo: Jina hili kwa Wakerewe lina maana ya kwamba mauti tunaishi nayo kila siku hivyo wakati wowote binadamu ni marehemu, hili ni jina linalo toa ujumbe.
- (iv) Bulihwali: Jina hili huitwa mtoto ambaye mzazi/wazazi wake kwa muda mrefu wana huzuni katika Maisha yao, hivyo jina hili linauliza swali kuwa huzuni itakwisha lini duniani? Hili ni jina linalo husiana na maisha.
- (v) Kanwaketa: Jina hili lina muunganiko wa maneno mawili yaani kanwa (mdomoni) na Keta (huyuwa) hivyo lina maana kwamba maneno yamtokayo mtu mdomoni mwake. Yanaweza kumsababishia chuki, mjadala mkubwa katika jamii, au kifo, hili jina la matukio.
- (vi) Kagufya: Jina hili lina maana ya (kimfupa) yaani hupewa mtoto aliyezaliwa amekonda hadi Mifupa inaonekana, hili ni jina la dhamira.

2.3.2 Majina katika Jamii ya Wapemba

Majina ya watu wa Pemba ni yenye mchanganyiko. Kwa mujibu wa utafiti uliofanywa na Ali (2016) kuhusiana na majina ya Wapemba, utafiti uligundua kuwa kuna majina yenye asili ya Kibantu na majina ya mkopo ambayo yanatokana na lugha ya Kiarabu. Majina ya Wapemba yenye asili ya Kibantu ya wanaume ni Shamata, Makame, Mkasha na kadhalika. Majina ya wanawake yenye asili ya Kibantu ni Bikombo, Mwanaisha, Mize, Time, na kadhalika. Majina ya mkopo ya wanaume yenye asili ya lugha ya Kiarabu ni Issa, Saleh, Muhammad, Ali, Othmani, Saidi, Salim na kadhalika. Kwa upande wa wanawake ni Aisha, Fatma, Sauda, Safia, Zainab, Khadija na kadhalika. Majina yanayotolewa na watu yanabeba maana maalumu ambazo watu huvutika nazo na kuzitumia kuwapa watoto wanapozaliwa katika jamii ya Wapemba.

Ali (Ameshatajwa) anaonyesha kuwa majina katika jamii ya Wapemba yamegawika katika makundi mawili makuu kimuundo, nayo ni majina huru (ya kawaida) na majina ambatanishi.

- (i) Majina Huru: Haya ni majina ambayo yameundwa na neno moja ambalo haliwezi kutenganishwa na kuleta maana. Mfano wa majina haya ni Makame, Kombo, Juma, Khamisi, Omari, Salehe na kadhalika.
- (ii) Majina Ambatanishi: Haya ni majina ambayo kuundwa kutokana na kuambatanisha majina mawili.

Mfano wa majina hayo ni kama ifuatavyo:

Mwanaheri, limeundwa na Mwana+heri

Mwanahamisi, limeundwa na Mwana+hamisi

Mwanamboka limeundwa na Mwana+mboka

Aina zote hizi mbili za majina, yaani majina huru na yale majina ambatanishi yanabeba maana ndani yake katika jamii ya Wapemba.

2.3.3 Majina katika Jamii ya Wabena

Seif (2011) alipofanya utafiti wake katika jamii ya Wabena aligundua kuwa jamii ya Wabena hupenda kuwapa watoto wao majina kutokana na wasifu wa mwenye jina. Mathalani wakulima hodari, wawindaji hodari, wahunzi wazuri, matajiri wakubwa na watawala wa jadi (machifu). Vilevile, wengine huweza kurithi majina ya ndugu zao walio hai au waliofariki; lengo ni kutunza kumbukumbu za ndugu hao. Pia, wazazi walizingatia kuwa majina wanayowapatia watoto wao yanasadifu tabia zao, kwa kufanya hivyo waliamini kuwa jina analopewa mtoto ni la kumsifia, kumkosoa,

kumliwaza na pengine kumtia hamasa ya kufanya mambo fulani makubwa katika jamii. Katika jamii ya Wabena utoaji wa majina umetawaliwa na miktadha kadhaa na utamaduni wa jamii husika. Mifano ifuatayo huonesha jinsi ya utoaji majina kwa jamii ya Wabena.

(a) Majina yatokanayo na Shughuli za Kiuchumi

Kwa mujibu wa Seif (ameshatajwa) shughuli za kiuchumi katika jamii ni sababu mojawapo ya kupeana majina. Kwa mfano:

- (i) *Humeta* humaanisha kushindilia kwa wingi katika kifaa fulani, yaani kujaza sana. Jamii ya Wabena huweza kumpa mtoto jina hili kwa lengo la kuitambulisha jamii kuwa mtoto alizaliwa kipindi cha mavuno mengi ukilinganisha na miaka kadhaa iliyopita. Jina hili huweza kumfanya mtu anayepewa kuwa na shauku na juhudi katika uzalishaji mali.
- (ii) *Muhemedzi* ni jina lenye maana ya mtu mwenye tabia ya kuombaomba kwa ndugu, jamaa na kwa majirani kama vile chakula wakati ana nguvu za kufanya kazi na kuweza kujipatia kipato. Hivyo, mtu au mtoto mwenye tabia hizo hupewa jina hili ili kutambulishwa katika jamii kuwa ni mvivu. Jamii pia hufanya hivyo ili kuondoa tabia ya uvivu kwa familia inayofuata.
- (iii) *Sangamela* ni jina lenye maana ya kusubiri kupewa bila ya mtu kujishughulisha katika kufanya kazi za uzalishaji.
- (iv) *Mutataluvanja* humaanisha mtu ambaye anamiliki sehemu kubwa ya ardhi kwa shughuli za kilimo. Mwenye jina hili mara nyingi huwa ni hodari na mwenye kujishughulisha na kilimo, hivyo jina husadifu sifa au tabia ya mtu huyo. Jina

hili ni la kiume hivyo hupewa wanaume tu. Hii huonyesha pia kuwa ardhi ni kitu muhimu sana kwa jamii maana wanaume ndio hurithi ardhi lakini sio kwa wanawake.

- (v) *Khimetelo*, maana yake ni kifaa kinachotumika wakati wa mavuno (humeta), kwa mfano, kikapu, mundu au kisu.
- (vi) *Mulimilavangi* ni jina analopewa mtoto aliyezaliwa na wazazi wenye tabia au hali ya kupenda kulima kidogo tu katika mashamba yao na muda mwingi hutumia kulima vibarua kwa watu wengine kwa lengo la kupata mlo wa wakati huo. Kwa Kibena *mlimila* maana yake ni ‘mkulima’ na *vangi* maana yake ni ‘wengine’ au ‘anayelimia watu wengine’ (kibarua). Jina hili hutolewa ukubwani mtu anapokuwa na umri kuanzia miaka kumi na mitano, huwa ni la kukejeli watu wenye tabia ya uvivu na kwamba wanajamii hutoa majina haya ili kubadili tabia zao. Katika jamii ya Wabena anayepewa jina hili huwa ameonekana kuwa ni mvivu, hivyo jina hili linampa hamasa ya kufanya kazi kwa bidii na kuondokana na uvivu. Pia, jina hili hubaki kumbukumbu ya tabia ya mtoto kwa wazazi wake na watoto atakaowazaa ili kutoa fundisho kwa watoto na watu wengine kuepukana na tabia za uvivu, uzembe na kutojithamini.

2.3.4 Majina Katika Jamii ya Wagogo

Maana za majina huwa na uhusiano na utamaduni wa wazungumzaji, mazingira ya jamii ilipo, majira ya mwaka na matukio muhimu katika jamii inayohusika, Msanjila na wenzake (2009) wakielezea majina ya familia wamebainisha kwamba, majina mengi hutolewa kwa lugha inayozungumzwa na jamii husika, hivyo kubeba maana inayotokana na utamaduni wa mazingira ya jamii hiyo.

Kwa mfano:

- (i) Matonya - amezaliwa wakati mvua inanyesha. Hutumiwa kwa wanaume tu.
- (ii) Mamvula - amezaliwa wakati mvua inanyesha. Hutumika kwa wanawake tu.
- (iii) Mazengo - amezaliwa wakati wa kukata miti ya kujengea nyumba.
- (iv) Matika - amezaliwa wakati vyakula shambani vimeiva, watu wanavuna.
- (v) Manzala - amezaliwa wakati wa njaa, watu hawana chakula cha kutosha.
- (vi) Chonyamagulu - tukio la njaa lililotokea mwaka 1860 ambalo lilidhoofisha miguu ya watu kiasi cha kuwafanya washindwe kutembea.
- (vii) Magubika - tukio la njaa lililotokea miaka ya 1888 na 1889 lililofanya watu wafunike vyungu vya kupikia kwa sababu kulikuwa hakuna kitu cha kupika.
- (viii) Mutunya - tukio la njaa ambalo liliwapa watu shida sana ya kutafuta chakula sehemu mbalimbali hata wakadiriki kusafiri nje ya mkoa wa Dodoma. Njaa hii ilitokea miaka ya 1913.

2.4 Nadharia za Utafiti

Nadharia ni mawazo, maelezo au mwongozo uliopangwa ili kusaidia kueleza, kutatua au kutekeleza jambo fulani (Kamusi ya Kiswahili Sanifu, 2013). Kwa mantiki hiyo nadharia ni dira na mwongozo wa kulikabili jambo kifalsafa, kidini, kimantiki, kijamii na kiutamaduni. Katika utafiti, nadharia ni mwongozo ambao mtafiti ataufuata ili kutekeleza kwa ufanisi utafiti wake. Masamba (2004) anasema kuwa nadharia ni taratibu, kanuni na misingi ambayo imejengwa katika miundo wa kimawazo kwa madhumuni ya kutumiwa kama kielezo cha kueleza jambo. Katika utafiti huu, mtafiti amejadili nadharia tatu ambazo ni; nadharia ya Simiotiki, nadharia ya De Saussure na nadharia Jumuishi ya Giles.

2.4.1 Nadharia ya De Saussure

Kwa mujibu wa de Saussure, lugha ni mfumo wa ishara. Hivyo, fasihi kama zao la jamii la kitamaduni ni sanaa inayotumia lugha. Kwa ufupi, nadharia ya De Saussure inatoa vipengele vitano muhimu kuhusu lugha kama ifuatavyo:

- (i) Kuelewa lugha kunategemea kuelewa mfumo wa ishara kwa kuzingatia maana zinazoibuliwa na ishara hizo.
- (ii) Lugha tofauti hutumia ishara tofauti kufafanua dhana tofauti.
- (iii) Ishara lazima ipatikane katika mfumo wa lugha uliokamilika kwa wakati mmoja.
- (iv) Maana ya ishara hueleweka kutegemea ukinzani wa ishara hiyo na ishara nyinginezo katika lugha husika. Jambo hili huwezekana kwa sababu maana hutokana na tofauti iliyoko katika ishara hizo.

Kwa De Saussure, kila ishara huwa na sehemu mbili: kiashiria (sauti au wasilisho la kimaandishi) na kiashiriwa (maana ya kiashiria). Maelezo haya yanadhihirisha kuwa kiashiria ni neno lenyewe na kiashiriwa ni maana yenyewe ya kiashiria. Kwa mujibu wa De Saussure, kiashiria ni picha-sauti ilhali kiashiriwa ni dhana. De Saussure (keshatajwa) aliitazama Semiotiki kama mfumo wa lugha kiishara ambapo maana huundwa kutokana na elementi hizi mbili. Semiotiki huangalia neno au matini yoyote ile kama iliyosheheni ishara mbali mbali zinazofungamanishwa na maana.

Kwa mfano:

- (i) Kiashiria cha neno ‘mbwa’ ni sauti ya kimatamshi au herufi za kimaandishi lakini kiashiriwa ni mnyama anayefugwa nyumbani. Msimamo wa De Saussure ni kuwa maana za ishara zina uhusiano wa kinasibu tu.

- (ii) Neno ‘mvulana’ linapata maana kutokana na uhusiano uliopo kati yake na ishara nyingine na pia viashiria vingine katika ‘mkufu wa ishara’ kama ‘mzee’, ‘shaibu’ na ‘buda’ Katika mfano huu, ishara moja hupata maana kutokana na tofauti iliyopo kati yake na ishara nyingine. Wanasemiotiki wanashikilia kuwa kiashiria huweza kuwa kile kile bali kinachoashiriwa kinaweza kuwa tofauti. Kwa mfano, huko Ulaya, neno ‘pombe’ huweza kuwa ishara ya urafiki, pongezi, wema, ukarimu au mapenzi lakini kiashiria kinabaki kuwa neno ‘mvinyo’. Chandler (2002) anadhihirisha muundo wa ishara wenye sehemu mbili wa de Saussure. kimoja kinakuwa na viashiriwa vingi katika lugha ya kawaida. Kwa mfano, miongoni mwa Wapemba, kiashiria cha jina “Hamisi” ni kimoja lakini kuna Hamisi wengi ambao wanatofautiana kimaumbile na kitabia na hata sababu za kupewa jina hilo.
- (iii) Neno au kiashiria cha ‘rangi nyekundu’ chaweza kuwa na viashiriwa kama vile hatari, uhai, kizuizi, mapenzi n.k. Mfano huu ni msingi wa matumizi ya polisemia. Maoni haya ya kiashiria na kiashiriwa yanatoa muongozo muhimu katika kuchanganua maana za majina katika jamii ya Wapemba na mazingira yanayopelekea watu kupewa majina hayo. Naye mwanafalsafa Peirce anahusishwa na kielezo cha ishara ambacho kina pembe tatu: ishara, ya mbwa na kifasiri (Wamitila, 2002:132).

2.4.2 Nadharia Jumuishi ya Giles

Giles (1979) anafafanua kwamba utambulisho wa mtu au jamii ni mchakato unaoendelea ambao kimsingi unahusisha vibainishi vingi vinavyodumishwa na jamii lugha ambayo huunda kiini cha utambulisho wa jamii. Msingi wa nadharia hii

jumuishi unazingatia fasili ya jamii lugha inayosema: “Jamii inaundwa na wale watu wanaojiona na kujitambua wenyewe” (Giles, 1979: 253). Fasili hii ya jamii lugha, mbali na kuwa msingi wa nadharia hii jumuishi pia ni msingi wa maana halisi ya utambulisho. Maana halisi ya utambulisho kwanza ni kuwa jamiilugha yenyewe hujitambua kuwa iko tofauti na jamiilugha nyingine katika masuala msingi kama utamaduni, mila na desturi, imani (dini) chakula, mavazi, uchumi au siasa. Kwa kuwa majina ya watu huathiriwa na utamaduni, mila, desturi, na imani (dini) na kwa kuwa majina ni mojawapo kati ya vibainishi vya jamii tumeamua kumetumia nadharia jumuishi ya Giles ili kuweza kubaini maana, sababu na faida vinavyowaongoza jamii ya Wajita katika kutoa majina ya watu.

2.4.3 Nadharia ya Semiotiki

Kwa ujumla nadharia ya Semiotiki ni nadharia inayohusiana na ishara na mfumo wa ishara katika lugha. Semiotiki inajumuisha uchunguzi, uelewa na utabiri wa maana za ishara na namna zinavyopatikana katika vitu halisi. Kwa ujumla semiotiki ni nadharia inayojishughulisha na utoaji na ufasili wa maana za ishara mbali mbali (James 2011). Wanzilishi wa nadharia ya semiotiki ni mwanaisimu wa ki-Swizi, Ferdinand de Saussure, na mwanafalsafa wa kipragmatiki kutoka Marekani, Peirce (Wamitila, 2002). Anaendelea kubainisha kuwa de Saussure (keshatajwa) alifafanua lugha kama mfumo wa ishara ambazo huangaza na kuunda ‘mkufu wa ishara’.

Kama asemavyo Daiches (1981:389), uhakiki lazima uzingatie hali ya kihistoria na utamaduni ambamo fasihi hiyo imeibuka kwani fasihi ni sehemu ya utamaduni. Kimsingi, nadharia ya semiotiki inashughulikia ishara na uashiraji (maana zao) katika matini za kifasihi (Scholes 1982; Wamitila 2002). Nadharia hii husisitiza maswala

mawili makuu. Kwanza, ni jinsi tunavyofasiri matini fulani ya kifasihi. Pili, hutathmini kwa nini matini za kifasihi huwa na maana zilizo nazo kwa wasomaji wake. Isitoshe, wanasemiotiki wanashikilia kuwa kiashiria huweza kuwa kile kile bali kinachoashiriwa /kurejelewa kikawa tofauti. Kwa mfano, kuna tabia ya kupeana maua miongoni mwa jamii za Ulaya. utamaduni japo hakueleza dhahiri shahiri jinsi utamaduni unavyohusiana na sanaa.

Pamoja na kuwepo kwa nadharia nyingi, lakini kwenye utafiti huu, mtafiti alitumia nadharia ya Semiotiki. Nadharia hii iliweza kumuongoza mtafiti kuweza kupata data za kutosha na hatimaye kuweza kufanikisha utafiti kuhusu kuchunguza maana za majina ya asili katika jamii ya Wajita, kwani hulenga zaidi kuangalia maana na utafiti huu pia umejikita katika kutafuta maana ya majina ya watu. Nadharia ya semiotiki ndio iliyoweza kuonesha mafanikio makubwa katika utafiti huu kwani imewahi kutumiwa na watafiti wengi katika kutafiti ishara na maana zake. Nadharia ya semiotiki imetumiwa na mtafiti James (2010) katika utafiti wake wa maana za majina ya watu wa kabila la Lulogooli. Nadharia hii iliweza kumsaidia kupata mafanikio makubwa katika kutoa maana za majina ya watu wa kabila la Lulogooli. Mwingine aliyetumia nadharia ya semiotiki ni Wacharo (2013) katika utafiti wake juu ya ‘Kanga Kama Sajili Maalumu ya Kisanii na Mawasiliano’ ambapo ilionesha mafanikio makubwa katika kufasiri maana za majina yanayopatikana kwenye kanga.

2.5 Pengo la Utafiti

Kutokana na mapitio mbalimbali mtafiti aliona kwamba, tafiti nyingi zilizofanyika zilionyesha maana za majina katika makabila mengine ya Kibantu. Hivyo basi, ni lengo la utafiti huu kuchunguza maana ya majina asilia ya watu katika jamii ya Wajita

mkoani Mara nchini Tanzania. Hii inatokana na madai kwamba lugha tofauti hutumia ishara tofauti kufafanua dhana tofauti. Ishara lazima ipatikane katika mfumo wa lugha uliokamilika kwa wakati mmoja.

2.6 Hitimisho

Sura hii ina na mapitio ya kazi tangulizi kuhusu dhana ya jina kupitia wataalamu mbalimbali ambapo inajumuisha majina ya mahali, majina ya watu na mazingira yake. Vilevile kuna kiunzi cha nadharia ambapo mtafiti ameangalia nadharia ya simiotiki na waasisi wake, nadharia jumuishi ya Giles (1979) pamoja na pengo la utafiti.

SURA YA TATU

NJIA ZA UTAFITI

3.1 Utangulizi

Sura hii mtafiti amejadili mambo yafuatayo; Utangulizi wa sura, eneo la utafiti, sampuli na usampulishaji, mbinu za kukusanyia data, mbinu za kuchanganua data, kuaminika kwa data na hitimisho.

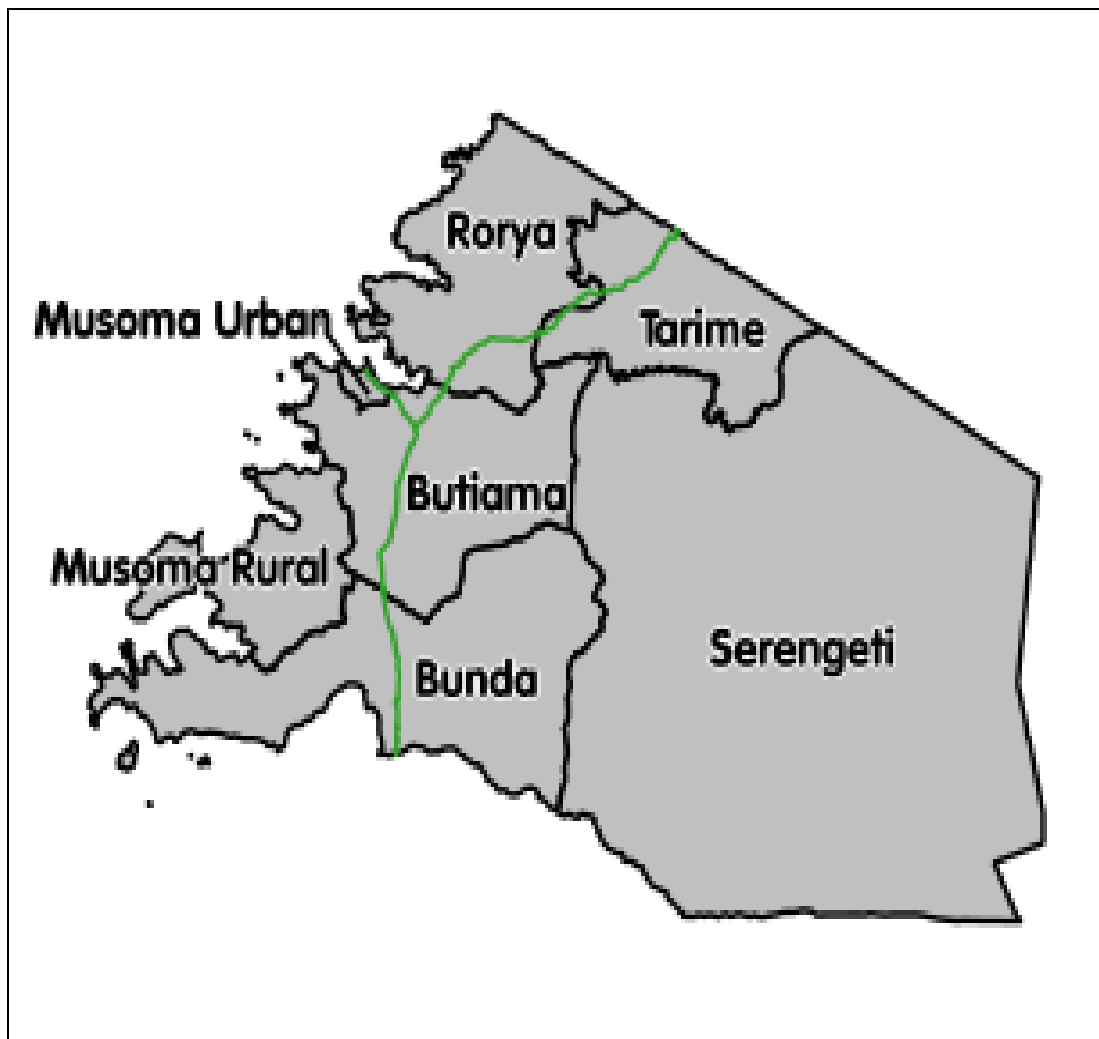
3.2 Eneo la Utafiti

Utafiti huu ulifanyika katika mkoa wa Mara wilaya ya Musoma vijijini katika tarafa ya Nyanja, kata za Bwasi, Bukima, Murangi, na Nyamrandirira katika vijiji vya Bwasi, Murangi, Chumwi, Lyasembe na Butata. Mkoa wa Mara ni kati ya mikoa 31 ya Tanzania bara. Mkoa wa Mara unapakana na mikoa ya Mwanza na Shinyanga kwa upande wa kusini. Arusha inapakana na mkoa wa Mara kwa upande wa kusini – mashariki, wakati mkoa wa Kagera unapakana na mkoa huu upande wa ziwa Viktoria. Na Kenya upande wa mashariki.

Musoma ndio makao makuu ya mkoa wa Mara. Mkoa wa Mara una wilaya zifuatazo mbazo ni Bunda, Serengeti, Rorya, Butiama, Musoma Mjini na Musoma Vijijini. Sehemu kubwa ya hifadhi ya wanyama ya Serengeti iko ndani ya mkoa wa Mara.

Mkoa wa Mara una makabila mbalimbali kama vile; Wajaluo, Wajita, Waruli, Wazanaki, Wakurya, Wakabwa, Wakiroba, Wasimbiti, Wakwaya, Waikoma, Wanata, Waisenye, Waikizu, Wasizaki, Wasukuma, na Wataturu. Lakini pia mkoa wa Mara una makabila madogo madogo kama vile Wanandi, Wakisii au Wamaragori.

Ukichunguza zaidi, wakazi wa asili wa Mkoa wa Mara ni makabila makuu mawili yenye uhusiano wa karibu sana, yaani Wakurya (na vikabila kadhaa ambavyo; Wakurya ni jina linalobeba makabila mengi ya yale yanaoyoitwa makabila mkoani Mara, ambayo tafsiri yake halisi ni vikabila) na Wajita (hawa nao wana vikabila kadhaa). Pia, Wakurya-Waghusii si 'Bantu halisi' bali ni mchanganyiko kati ya Wabantu na Waniloti. Kielelezo kifuatacho kinaonesha ramani ya mkoa wa Mara ambapo utafiti huu ulifanyika.

Kielelezo 3.1: Ramani ya Mkoa wa Mara

Chanzo: Ofisi ya Mkoa wa Mara, (NBS, 2012)

3.3 Wango/Populesheni ya Utafiti

Sampuli ni utaratibu wa kuchagua idadi ndogo ya wahusika kutoka katika kundi kubwa lenye sifa zinazolingana la wafitiwa ili watumike katika kuwakilisha kundi kubwa la watafitiwa.

Mtafiti aliteuwa watafitiwa kwa kuzingatia sababu vya umri, jinsia, kiwango cha elimu, hadhi ya ndoa, na kabila ili kupata uwakilishi sahihi wa makundi yote. Kwa ujumla, watafitiwa wote walikuwa mia nne na saba (407) kama jedwali namba 3.1 linavyoonesha. Wanakijiji wa kawaida walionekana kuwa wengi kuliko watafitiwa wote kwani hao ndio walengwa zaidi ambao walikuwa wakitoa maana ya majina ya asili. Pia wazee wa mila na viongozi wa serikali za vijiji walihusishwa katika utafiti huu ili kupata tafsiri au maana ya majina ya asili ya Kijita katika jamii yao.

Jedwali namba 3.1 linaonesha jumla ya populesheni (Wango) halisi ya watu na vijiji ambavyo mtafiti alivitembelea wakati wa ukusanyaji wa data za utafiti. Data zilionesha kuwa watafitiwa wanaume katika vijiji hivyo walikuwa 10,301, na wanawake walikuwa 10,676 ambapo jumla walikuwa 20,977 kama mchanganuo unavyoonesha katika jedwali.

Jedwali 3.1: Idadi Halisi ya Watu

Tarafa	Kata	Vijiji	Jinsia		Jumla
			Me	Ke	
Nyanja	Bwasi	Bwasi	1,603	1,737	3,340
	Bukima	Butata	2,856	3,033	5,889
	Nyamrandirira	Chumwi	1,563	1,558	3,121
	Murangi	Lyasembe	1,643	1,669	3,312
		Murangi	2,636	2,679	5,315
Jumla Kuu			10,301	10,676	20,977

Chanzo; (NBS, 2012)

3.3.1 Usampulishaji wa Utafiti

Usampulishaji ni mchakato unaohusisha mbinu mbalimbali za uteuzi wa watafitiwa kutoka katika kundi kubwa la watafitiwa kwa lengo la kumpatia mtafiti taarifa ambazo atazitumia kutoa majumuisho yanayowakilisha kundi kubwa la watafitiwa (Trohim, 2006). Katika utafiti huu, mtafiti alitumia mbinu kuu mbili za usampulishaji ambazo ni usampulishaji nasibu na usampulishaji usio nasibu.

Kothari (2004) anafafanua kuwa sampuli ni kundi dogo la watafitiwa lililochaguliwa kuwakilisha sifa na tabia za kundi zima ambalo husaidia mtafiti kupata taarifa kutoka sampuli hiyo ili kutoa majumuisho ya utafiti wake. Babbie (2005) aliongeza kuwa, sampuli ni kundi dogo la watafitiwa linalochaguliwa katika kundi kubwa, ambalo ndilo hutoa data za kuwakilisha kundi zima.

LoBiondo-Wood na Haber (1998) wanasema, sampuli ni sehemu tu ya walengwa wa utafiti iliyoteuliwa kushiriki katika utafiti, ikiliwakilisha kundi lengwa la utafiti. Watafitiwa ni dhana inayotumiwa katika taaluma ya utafiti kurejelea watu au vitu vinavyoteuliwa na kuchaguliwa na mtafiti kwa ajili ya kufanyia utafiti wake kwa kuzingatia aina na malengo ya utafiti anaokusudia kufanya. Mchakato wa kuteuwa sampuli kutoka katika kundi lengwa inajulikana kama mbinu ya uteuzi wa sampuli. Katika utafiti huu walengwa wa utafiti ni wengi na haitawezekana kuwamaliza wote. Kwa hiyo, kufanya uteuzi wa sampuli au usampulishaji kwa kuteua sampuli au kundi dogo la wakilishi litakalotumika katika utafiti huu.

Mbinu ya usampulishaji nasibu ilitumika kwani ilimpatia mtafiti uhuru wa kuchagua watafitiwa kwa urahisi. Kwa mujibu wa Kothari, (2004) usampulishaji nasibu au

huria, unampa nafasi kila mtu katika walengwa kuwa na fursa sawa ya kuteuliwa kuwa sampuli ya utafiti. Katika ukusanyaji data, mtafiti alitumia mbinu hii katika kuchagua vijiji na wanakijiji ndani ya jamii husika kwani kila mtu alikuwa na fursa sawa ya kujieleza au kuchaguliwa kama mtafitiwa mwingine ili mradi tu ni mwenyeji wa eneo husika. Mbinu hii ilimsaidia mtafiti kupunguza muda wa kutafuta data za utafiti.

Mbinu ya Pili iliyotumika ni usampulishaji usio nasibu, mbinu hii haitoi fursa sawa ya kuchaguliwa kwa watu wote katika populesheni, bali yenyewe hulenga watu maalumu wanaoteuliwa katika utafiti. Mtafiti alitumia mbinu ya uteuzi usio nasibu kwa kutumia njia ya uteuzi kusudio ili kuwapata watafitiwa kwa makundi mbalimbali ya uwakilishi kama wazee wa mila na ukoo katika jamii ya Kijita. Hii ni kwa sababu makundi haya ya watu ni wachache lakini ni muhimu katika ukusanyaji wa data.

3.4 Mgawanyo wa Sampuli Iliyotumika

Jumla ya walengwa wote walikuwa 20,977, mtafiti ilibidi afanye mgawanyo wa usampulishaji au uwakilishi ambao alitumia katika utafiti huu. Walengwa wa utafiti huu ni wale watu wa jamii ya kabila la Wajita waliofikisha miaka 18+, watoto chini ya miaka 18 hawakuhusishwa katika utafiti huu.

Jedwali namba 3.2 linaonesha mgawanyo wa usampulishaji uliotumika katika utafiti huu. Data zilionyesha kuwa, jumla ya watu 407 walihusika katika utafiti huu ambapo wanaume walikuwa 199 sawa na asilimia 49% ya watafitiwa wote, na wanawake ni 208 sawa na asilimia 51% ya watafitiwa wote walipatikana kutoka katika vijiji ya Bwasi, Murangi, Chumwi, Lyasembe na Butata.

Jedwali 3.2: Mgawanyo wa Sampuli Iliyotumika

Tarafa	Kata	Vijiji	Jinsia		Jumla	% ya uwakilishi
			Me	Ke		
Nyanja	Bwasi	Bwasi	38	40	78	19.2%
	Bukima	Butata	46	49	95	23.3%
	Nyamrandirira	Chumwi	30	27	57	14.0%
	Murangi	Lyasembe	39	44	83	20.4%
		Murangi	46	48	94	23.1%
Jumla kuu			199	208	407	100%

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, (2019)

3.5 Vyanzo vya Data

Kuna aina kuu mbili za data, nazo ni data za msingi na data za upili (Muligo 2012).

Yafuatayo ni maelezo mafupi juu ya aina hizo mbili za data.

3.5.1 Data za Msingi

Data za msingi ni data ambazo hukusanywa na mtafiti kutoka katika eneo la utafiti au maskanini. Kwa mujibu wa Berg (2007), maskani ni mahali ambapo watu wanaishi na mtafiti anaweza kupata data mpya, halisi au ghafi ambazo hazijawahi kukusanywa na mtu mwingine yeyote kwa ajili ya utafiti kama wake. Data za msingi katika utafiti huu zilipatikana kutoka kwa watafitiwa hawa waliopatikana kutoka katika vijiji vya Bwasi, Murangi, Chumwi, Lyasembe na Butata. Watafitiwa hawa waligawanywa katika makundi mbalimbali yaliyohusishwa kwa kuzingatia; viwango vyao vya elimu, umri, jinsia, na hadhi ya ndoa.

3.5.2 Data za Upili

Data za upili katika utafiti ni zile data ambazo hupatikana kwa kusoma vitabu na machapisho mbalimbali yanayohusiana na mada husika ya utafiti. Mara nyingi, data hizi zinapatikana maktaba au kwenye mitandao ambayo imeunganishwa na maktaba. Ewan na Calvert (2000), wanasema kwamba, maktaba ni mahali maalumu

palipohifadhiwa nyaraka, vitabu, majarida, magazeti yenye taarifa mbalimbali kwa wasomaji na watafiti wa kada tofauti tofauti za taaluma.

Data za upili zilizopatikana na kutumika katika utafiti huu zilipatikana katika maktaba za Chuo Kikuu Huria cha Tanzania tawi la Kinondoni Dar es Salaam, na machapisho mbalimbali ya kutoka katika mtandao. Vitabu na machapisho mbalimbali yaliyotumika ni yale tu yaliyokuwa yanahusu maana ya majina ya asili ya makabila ya Kibantu yanayopatikana nchini Tanzania. Hivyo data hizi za upili zilimsaidia mtafiti katika kuongeza uelewa mpana wa mada ya utafiti, pia zilimsaidia mtafiti kuandika rejea za tafiti zingine, kupata nadharia, mbinu za ukusanyaji data na uchambuzi wake.

3.6 Mbinu za Kukusanyia Data

Utafiti huu ulitumia mbinu mbili za kukusanyia data ambazo ni mahojiano na hojaji/dodoso. Jedwali namba 3.3 linaonesha idadi ya wahojiwa waliohusika katika mbinu za hojaji na mahojiano kutoka katika eneo la utafiti. Mtafiti alitumia muda wa siku kumi na sita katika kukusanyia data za utafiti kama jedwali namba 3.8 linavyoonesha.

Jedwali 3.3: Mbinu za Kukusanyia Data

Mbinu za Kukusanyia Data	Idadi	Asilimia	Siku Zilizotumika	Wastani wa Wahojiwa kwa Siku
Mahojiano	86	21.7%	6	15
Dodoso/Hojaji	311	78.3%	10	31
Jumla	397	100	16	397

Chanzo: Data Kutoka Eneo la Utafiti, 2019

3.6.1 Mbinu ya Mahojiano

Kombo na Tromp (2006) anasema mahojiano ni majibizano ya ana kwa ana kati ya watu wawili au zaidi kwa lengo la kukusanya taarifa au maoni kuhusu suala fulani la kiutafiti (lililoainishwa). Kwa mujibu wa Kothari (2009), mahojiano ya ana kwa ana ni mbinu ambayo mtafiti huwauliza watafitiwa maswali na wakati mwingine watafitiwa nao huuliza maswali na mtafitiwa huyajibu.

Jedwali namba 3.8 linaonesha kuwa mbinu ya mahojiano ilitumika kwa wahojiwa 86 ambao ni sawa na asilimia 21.7% ya watafitiwa wote waliohusika katika utafiti huu. Mbinu ya mahojiano ilitumika kwa wahojiwa wachache kutokana na kuwa mbinu hii ilihitaji muda mrefu sana katika kukusanya data za utafiti tofauti na mbinu ya hojaji. Kwa wastani, mtafiti alikuwa akitumia muda wa zaidi ya dakika thelathini katika kupata data za mhojiwa mmoja. Kwa hiyo katika kukusanya data kwa mbinu hii, mtafiti alitumia muda wa siku sita ikiwa ni wastani wa wahojiwa kumi na tano kwa siku moja.

Mbinu ya mahojiano ilitumika katika kukusanyia data kutoka kwenye eneo la utafiti kwa makundi makubwa mawili. Moja ni wale watafiti ambao walikuwa hawajui kusoma na kuandika, na wengine ni wale ambao kwa nyadhifa zao ndani ya jamii kama wazee wa mila, wazee wanaosimamia koo au watu mashuhuri katika eneo husika au viongozi wa kijiji. Kundi hili lilimsaidia mtafiti kupata taarifa nyingi kwa kina, kwa sababu watafitiwa na mtafiti walikuwa huru kuuliza maswali na kupata ufafanuzi wa kina kuhusiana na jambo linalotafitiwa. Mbinu ya mahojiano ilichaguliwa kwa sababu ni nyepesi kwa pande mbili, yaani mtafiti na watafitiwa huweza kupokea mabadiliko ya papo kwa papo bila kuathiri lengo la utafiti.

3.6.2 Mbinu ya Dodoso/Hojaji

Dodoso ni mbinu ya kukusanyia data ambayo mtafiti huandika maswali na baadaye huwapa watoa taarifa (watafitiwa) ili wayajibu na kumrudishia (Kothari 2004). Kuna maswali ya aina mbili yanayoweza kutumika kwenye dodoso. Aina ya kwanza ni maswali funge ambayo hutoa fursa kwa watafitiwa kuchagua jawabu. Aina hii ni rahisi kujibu na kuchanganua. Pia, inasaidia kupata majibu mahususi na huepusha upendeleo. Aina ya pili ya maswali ya dodoso ni yasiyofunge, ambayo hutoa fursa au uhuru kwa watafitiwa kueleza kwa kina kile wanachokijua. Aidha, husaidia kupata taarifa nyingi zaidi kwani mtafitiwa hupewa nafasi ambapo huwa peke yake wakati anajibu maswali (Williman 2011).

Jedwali namba 3.8 linaonesha kuwa mbinu ya dodoso ilitumika kwa watafitiwa 311 ambao ni sawa na asilimia 78.3% ya watafitiwa wote waliohusika katika utafiti huu. Mbinu ya dodoso ilitumika kwa watafitiwa wengi ikilinganishwa na mahojiano kutokana na kuwa mbinu hii ilitumia muda mfupi sana katika kukusanya data za utafiti. Kwa wastani, mtafiti alitumia siku kumi tu kukusanya data za watafitiwa 311 ambapo kwa wastani alikuwa akikusanya data za watafitiwa thelathini na moja kwa siku moja.

Katika utafiti huu, mtafiti alitumia aina zote mbili za maswali yaliyokuwemo katika dodoso, yaani maswali funge na maswali yasiyofunge. Mtafiti alitumia aina zote mbili za maswali kwa lengo la kuepuka mapungufu yanayoweza kujitokeza kwa kutumia aina moja, ikizingatia kuwa kila moja ina mapungufu na ubora wake. Hivyo, kutumia mbinu zote mbili kwa pamoja ilisaidia kuziba mapungufu ya njia nyingine iliposhindwa kutoa majibu tarajiwa. Mtafiti aligawa dodoso kwa watafitiwa wajaze

kwa muda wa saa moja na dakika arobaini na tano. Katika muda huo, mtafiti alitenga dakika kumi na tano za mwanzo kwa ajili ya kutoa maelezo ya awali ya jinsi ya kujibu dodoso na namna ya kujibu maswali kutoka kwa watafitiwa, muda uliobaki wa saa moja na dakika ishirini zilitumika kwa watafitiwa kujibu dodoso, dakika kumi za mwisho zilitumika kwa ajili ya kukusanya dodoso za watafitiwa na kuhakiki kama dodoso zimejazwa kikamilifu.

Mbinu hii ilitumika kwa wahojiwa walimu, wazee ambao walijua kusoma na kuandika ili kutoa uhuru zaidi katika kujibu maswali hayo kwa ufanisi zaidi ingawa muda huo haukuwa mrefu sana kiasi cha kuathiri zoezi la ukusanyaji wa data. Mtafiti alikuwa akikutana na watafitiwa katika maeneo mbalimbali kama vile vikundi vya ujasiriamali, VICOBA, vijana, na watafitiwa wengine mtafiti alikutana nao katika ofisi za watendaji wa vijiji vilivyohusishwa kwenye utafiti huu katika kukusanya data.

Mbinu ya dodoso ilichaguliwa na mtafiti kwa sababu ilionesha kuwa inafaa sana kukusanyia data katika kundi kubwa la watu na kwa muda mfupi hasa. Aidha, ni njia rahisi na ya haraka katika kukusanya na kuchanganua data za utafiti. Mtafiti alitumia maswali funge kwa ajili ya kujibu maswali yaliyokuwa na taarifa za awali za dodoso ambazo zilikuwa zinahusu jinsia, umri, kiwango cha elimu, hadhi ya ndoa na kabila. Pia maswali yasiyo funge yalitumika kujibu maswali kama kutaja maana ya majina ya asili katika jamii ya Wajita na maoni yao juu ya umuhimu wa kutoa majina ya asili katika jamii hiyo.

3.7 Mbinu za Kuchanganua Data

Katika utafiti huu data zilichanganuliwa kwa kutumia aina mbili za mikabala. Mikabala hiyo ni mkabala wa kiidadi na mkabala wa usio wa kiidadi (maelezo).

Williman (1999) anasema kuwa mkabala wa kiidadi ni mbinu ya kuchanganua data ambayo mtafiti hutumia namba kurekodi taarifa na kuchanganuliwa kwa kutumia mbinu za kitakwimu. Kwa kawaida mtafiti hutumia achano sanifu ili kuchanganua data. Enon (1998) anasema kuwa, mkabala usio wa kiidadi ni mbinu mojawapo ya kuchanganua data ambayo mtafiti hueleza na kufafanua data zake kwa kutumia maelezo aliyoyapata kutoka kwenye eneo la utafiti. Aidha, Kress (2008), anafafanua mkabala huu kuwa, unaelezea vipi na kwa nini matukio yametokea.

Katika utafiti huu, mtafiti alitumia mikabala yote miwili, yaani mkabala wa kiidadi na usio wa kiidadi. Mtafiti alitumia mkabala wa kiidadi kwa lengo la kupata takwimu sahihi za data. Lakini pia alitumia mkabala usio wa kiidadi kwani kulikuwa na data zilizotokana na majibu ya kinaelezo yaliyogusa maoni ya watafitiwa. Kwa hiyo data hizo zilihitaji kutolewa maelezo ya kina kutoka kwa watafitiwa. Data zilizopatikana ziliwasilishwa kwa kutumia maelezo na majedwali kwa njia ya takwimu.

3.8 Vifaa vya Utafiti

Vifaa vya utafiti ni vitu ambavyo vinatumiwa katika tafiti mbalimbali kwa lengo la kukusanya data. Mulokozi (1983) amevitaja vifaa vya utafiti kama kuwa ni kalamu na karatasi, tepurekoda, kamera, kamera ya sinema, tepuvide na transleta (mashine zinazotafsiri maandishi kwa saada wa kompyuta). Katika utafiti huu, mtafiti aliweza kutumia vifaa kama kalamu, karatasi, kompyuta, simu ya mkononi na shajara. Vifaa hivi vilimwezesha mtafiti katika kazi zote za kitafiti, kuanzia mwanzo hadi mwisho, kwa ajili ya kuhifadhi kumbukumbu ambazo zimetumika katika uandishi wa ripoti ya utafiti.

3.8.1 Kalamu na Karatasi

Katika utafiti huu, mtafiti alitumia kalamu na karatasi katika kuweka kumbukumbu mbalimbali za data za utafiti kwa njia ya maandishi. Katika ukusanyaji wa data kwa njia ya hojaji, mtafiti aliwapa wahojiwa kalamu ili kujaza hojaji kwa urahisi. Pia kuna wakati mtafiti alikuwa anatumia kalamu na karatasi kwa ajili ya kujaza kumbukumbu za utafiti kama vile, kuhakiki idadi ya watafititiwa ambao wameshajaza hojaji na ambao bado, kupanga kazi ya siku kwa siku ya utafiti na pia kuchanganua data zilizokusanywa ya uwandani. Pia, vifaa hivi vilitumika kurekodi mahali na matukio mbalimbali yaliyojitokeza. Mtafiti alivitumia vifaa hivi kwa kuwa ni rahisi kuvibeba pia havina gharama.

3.8.2 Kompyuta

Kompyuta ni chombo cha kielektroniki chenye uwezo wa kupokea, kutoa, kukusanya na kutafsiri taaarifa au data. Kifaa hiki kilitumika katika utafiti huu ambapo mtafiti alipitia matini mbalimbali zilizotafitiwa za kielektroniki zilizohusiana na utafiti. Kompyuta pia ilitumika katika kuweka utafiti huu katika hali ya kielektroniki na kuwekwa katika kumbukumbu ya kudumu ambapo utatumiwa na vizazi vijavyo. Hata hivyo kifaa hiki kilitumiwa na mtafiti katika maeneo ambayo yalikuwa na nishati ya umeme hivyo kilitumika tu kwa baadhi ya maeneo.

3.8.3 Simu ya Mkononi

Simu ya mkononi ni kifaa cha kielektroniki ambacho hutumika katika mawasiliano. Katika utafiti huu simu ya mkononi imetumika sana katika mawasiliano yote yaliyohusu utafiti. Mtafiti aliweza kutumia simu ya mkononi kuwasiliana na wahojiwa

ili iwe rahisi kwao na kwa mhojiwa kupanga muda ambao wahojiwa na mtafiti ulionekana mzuri kukutana bila kuathiri ratiba ya wahojiwa na mtafiti. Mtafiti alikuwa anawasiliana watafitiwa waliokuwa na simu ili kufanikisha utafiti huu. Simu ya mkononi licha tu ya kuwa chombo cha mawasiliano baina ya mtu na mtu, lakini pia kimeboreshwa sana ili kukidhi mahitaji ya sayansi na teknolojia iliyopo kwa sasa. Kifaa hiki kinaweza kutumika kama kamera, video kamera, kompyuta, na tepurekoda. Hivyo matumizi ya kifaa hiki pia kiliweza kutumika katika kukusanya na kuhifadhi data za utafiti.

3.9 Udhhibiti wa Data

3.9.1 Udhhibiti wa Mbinu za Kukusanyia Data

Udhhibiti wa mbinu za kukusanya data ni kiwango ambacho mbinu za utafiti zinapima kile kilichotakiwa kupimwa na mbinu hiyo (Kothari 2004). Mtafiti Singh (2007) aliongeza kuwa zana au mbinu zote zilizotayarishwa kwa ajili ya kufanyia utafiti lazima zipimwe ili kuona kama zinafaa katika mazingira halisi yaliyokusudiwa.

Katika utafiti huu mtafiti alilazimika kupima maswali ya dodoso kwa watu ambao siyo walengwa wa utafiti huu. Lengo la kuyapima maswali ya hojaji, ni kutaka kujiridhisha iwapo maswali yanajibika au la kwa watafitiwa. Katika utafiti huu jumla ya hojaji thelathini zilijaribiwa na walimu wa shule ya sekondari ya Nguvu Mpya iliyoko jijini Dar es Salaam ambako mtafiti anaishi ili kupata maoni yao katika kupima kama maswali yanajibika na kueleweka vizuri kwa wahojiwa kabla ya kujibiwa na watafitiwa husika. Mtafiti alifanya hivyo ili kujiridhisha na ufanisi wa maswali kama yataleta matokeo tarajiwa.

3.9.2 Kuaminika kwa Data

Watafiti Best na Khan (2006) wanasema kuwa, kuaminika kwa data za utafiti kunatokana na uwezo wa mbinu za utafiti kuzalisha matokeo yale yale pale utafiti unaporudiwa kwa kutumia mbinu hizo. Kuaminika hujitokeza pale ambapo kuna kuwa na uhusiano katika taarifa zilizotolewa na watu walewale kwa muda tofauti (Furlong na Lovelace 2000).

Katika utafiti huu kuaminika kwa data kulihakikiwa kwa kutumia mbinu za mahojiano na dodoso katika ukusanyaji wa data ambazo pia zilizotumiwa na watafiti wengine waliofanya tafiti zilizoangalia maana ya majina katika sehemu nyingine ulimwenguni na kutoa matokeo ambayo yanaelekeana na yale yanayotafitiwa katika utafiti huu.

Mtafiti aliamua kutumia mbinu ya hojaji na mahojiano kutokana na mbinu hizi kutumiwa na watafiti wengine kutoka maeneo mbalimbali katika miaka tofauti tofauti na walipata majibu yaliyotarajiwa. Baadhi ya watafiti hao ni kama, Nagy (2010) yeye alifanya utafiti wa maana ya majina kwa jamii ya Wacheki huko Jamhuri ya Cheki barani ulaya, Wamitila (2010) yeye alifanya utafiti katika jamii ya wakerewe, Adams (2010) naye alifanya utafiti wake wa majina ya watumwa waliomilikiwa na Waingereza, James (2011) ambaye naye alitafiti maana za majina ya watu wa kabila la Lulogooli liliopo magharibi ya Kenya, Ali (2016) pia alitafiti majina katika jamii ya Wapemba na, Anusa (2016) yeye alifanya utafiti uliohusu maana za majina ya watu katika jamii ya Wayao. Watafiti wote hawa walitumia mbinu ya mahojiano na dodoso katika ukusanyaji wao wa data katika kazi zao za utafiti. Baada ya ukusanyaji wa data waliweza kupata matokeo yaliyokusudiwa, hivyo mbinu hizi zinaaminika na watafiti

wengi kwa kuwa zinatoa data zinazoaminika bila kubadilika kutokana na muda au eneo la utafiti unapofanyika.

3.10 Hitimisho

Sura hii imetoa maelezo kuhusu eneo la utafiti na watafitiwa waliohusishwa katika utafiti huu. Data za utafiti huu zilikusanywa kwa kutumia mbinu mbili, yaani mahojiano na hojaji/dodoso na kuchambuliwa kwa kutumia mikabala miwili: wa kiidadi na kimaelezo. Sababu za kutumia mbinu za ukusanyaji data zilizochaguliwa zimeelezwa. Vilevile uthibiti wa mbinu za kukusanya data na kuaminika kwa data umeelezwa katika sura hii ya tatu.

SURA YA NNE

UWASILISHAJI, UCHANGANUZI NA UCHAMBUZI WA DATA

4.1 Utangulizi

Sura hii imejadili mambo makuu matatu ambayo ni uwasilishaji, uchanganuzi na uchambuzi wa data kutoka katika eneo la utafiti kuhusiana na maana ya majina ya asili katika jamii ya Wajita kutoka katika mkoa wa Mara. Katika kujadili sura hii, data za utafiti ziliwasilishwa, zilichanganuliwa na kuchambuliwa na matokeo ya utafiti wote kuhusu maana za majina ya asili ya watu katika jamii ya Wajita ulibainishwa.

Data zilizopatikana zilikidhi haja ya lengo na madhumuni ya utafiti. Uchambuzi wa data hizo uliongozwa na nadharia ya semiotiki ambayo mtafiti aliiteua. Mtafiti alijadili kwanza taarifa za wahojiwa na kisha kujadili malengo matatu mahususi ya utafiti yalijadiliwa kwa kina ambayo ni Kubainisha maana za majina ya asili katika jamii ya Wajita, Mambo yanayosababisha watu kupewa majina asilia katika jamii ya Wajita, na Faida ya kuwapa watu majina ya asili kwa mujibu wa jamii ya Kijita. Pale ilipobidi, mtafiti alitumia majedwali katika kuelezea taarifa za utafiti.

4.2 Mchanganuo wa Watafitiwa

Jedwali namba 4.1 linaonesha mchanganuo uliotumiwa na mtafiti katika kukusanya data za watafitiwa. Wahojiwa katika utafiti huu, walikuwa Wajita ambao wanaishi katika eneo la wilaya ya Msoma Vijijini mkoani Mara. Watu wa tabia tofauti tofauti kama za kielimu, umri, jinsia, ndoa, walihusishwa katika utafiti huu. Katika utafiti huu, mtafiti alilenga kuwafikia watu 407 lakini baada ya kwenda katika eneo la utafiti, baadhi ya watafitiwa 2 walikosa sifa za msingi ambazo ziliwataka kuwa Wajita lakini

wao walikuwa kutoka katika makabila mengine, na watafitiwa 8 hawakurudisha madodoso, hivyo kufanya watu 10 (2.5%) kupungua kutoka katika idadi ya awali.

Jedwali 4.1: Idadi ya Watafitiwa

Watafitiwa	Idadi	Asilimia
Waliopatikana	397	97.5%
Waliopungua	10	2.5%
Jumla ya waliokusudiwa	407	100

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, 2019

4.2.1 Umri wa Wahojiwa

Umri ni kigezo pia ambacho kilitumika katika kuwapata wahojiwa katika utafiti huu. Mtafiti alizingatia umri kwa mujibu wa sheria za nchi ambazo zinamtambua mtu mzima kuwa ni yule mwenye umri wa miaka kuanzia miaka 18 na kuendelea. Katika umri huu, mtu anaweza kushitakiwa/kushitaki, kupiga kura/kupigiwa kura na haki zingine. Kwa hiyo, mtafiti alitambua kuwa taarifa za mtu ambazo huwa na mashiko ni lazima awe na umri wa zaidi ya miaka 18.

Hivyo mtafiti alianza kuwahoji watu ambao walikuwa na umri wa miaka 18 na kuendelea kama jedwali namba 4.2 linavyoonesha. Kwa mujibu wa jedwali namba 4.2, idadi kubwa ya wahojiwa walikuwa wale wenye umri wa miaka 18-30 ambao walikuwa 130 sawa na 32.7% ya wahojiwa wote, kundi hili linafuatiwa na la miaka 31 – 40 ambalo lenyewe lina jumla ya wahojiwa 120 sawa na 30.2% ya wahojiwa wote. Lakini kundi dogo zaidi lilikuwa lile lenye watu 61+ ambalo lilikuwa na watu 29 sawa

na asilimia 7.3% ya wahojiwa wote. Jedwali hili la utafiti linaakisi sensa ya watu na makazi ya mwaka 2012 (NBS, 2012) kuwa vijana ni wengi kuliko wazee.

Jedwali 4.2: Umri wa Wahojiwa

Kundi la umri	Idadi	Asilimia
Miaka 18-30	130	32.7
Miaka 31-40	120	30.2
Miaka 41-50	68	17.2
Miaka 51-60	50	12.6
Miaka 61+	29	7.3
Jumla	397	100

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, 2019

4.2.2 Jinsi ya Wahojiwa

Mtafiti pia alikusanya wahojiwa kwa kuzingatia jinsia. Lengo la kuzingatia jinsia ilikuwa ni kupata maoni tofauti tofauti waliyonayo wanaume na wanawake juu ya mtazamo wao kuhusiana na maana ya majina ya asili ya Kijita. Kwa mujibu wa jedwali namba 4.3, wanawake ndio walichukua nafasi kubwa zaidi kuliko wanaume kwa idadi ya 207 sawa na asilimia 52.1% ya wahojiwa wote ambao walishiriki katika utafiti huu. Wanaume waliohusika katika utafiti huu walikuwa 190 sawa na 47.9% ya wahojiwa wote. Uwiano huu uliendana na takwimu za (NBS, 2012), ambapo ilionesha kuwa idadi ya wanawake kuwa ni wengi kuliko idadi ya wanaume. Kwa mujibu wa sensa ya watu na makazi ya mwaka 2012 kitaifa, matokeo yalionesha kuwa wanawake walikuwa 51% ya Watanzania wote na wanaume walikuwa 49%, lakini pia katika tarafa ya Nyanja ambayo mtafiti alitembelea kata tatu zenye vijiji vitano matokeo yalionesha kuwa wanawake walikuwa 52% na wanaume walikuwa 48% ya wananchi

wote wa tarafa ya Nyanja. Ili kupata uwakilishi sawa wa kijinsia, mtafiti alichukua wanawake wengi zaidi kuliko wanaume kama inavyoonesha kwenye Jedwali namba 4.3.

Jedwali 4.3: Jinsi ya Wahojiwa

Kundi la umri	Idadi	Asilimia
Wanawake	207	52.1
Wanaume	190	47.9
Jumla	397	100

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, 2019

4.2.3 Hadhi ya Ndoa

Katika utafiti huu, mtafiti alizingatia hadhi ya kindoa katika makundi mbalimbali, kama, walioko kwenye ndoa, walioachana, ambao hawajaingia kwenye ndoa na waliofiwa na mke au mume. Lengo la mtafiti ilikuwa ni kupata majibu yenye mchanganyiko tofautitofauti ulioko kwenye jamii ya Kijita. Kwa mujibu wa utafiti huu, walioko kwenye ndoa ni wengi zaidi kuliko ambao hawajaingia kwenye ndoa kwa asilimia 30.2%, na 24.7% kwa mfuatano.

Walioko kwenye ndoa walilengwa na mtafiti kuwa wengi kwani wao walihusika kwa namna moja ama nyingine katika utoaji wa majina ya asili kwa watoto wao au wengine. Kundi la walioachana na waliofiwa pia halikuachwa kwani nao kuna uwezekano walikuwa wahusika kwa vipindi tofauti katika maisha yao katika kutoa majina kwa watoto au wana ufahamu wa kutosha katika upatikanaji wa maana ya majina ya asili ya Wajita. Jedwali namba 4.4 linaonesha jinsi mgawanyo wa hadhi ya ndoa ulivyokuwa katika utafiti huu.

Jedwali 4.4: Hadhi ya Ndoa kwa Wahojiwa

Kundi la umri	Idadi	Asilimia
Walioko kwenye ndoa	120	30.2
Walioachana	79	19.9
Waliofiwa	100	25.2
Hawajaingia kwenye ndoa	98	24.7
Jumla	397	100

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, 2019

4.2.4 Kiwango cha Elimu

Jedwali namba 4.5 linaonesha viwango mbalimbali vya kielimu vya watafitiwa waliohusika katika utafiti huu. Mtafiti alitaka kupata watu wenye viwango tofauti tofauti vya kielimu kwani mtafiti aliamini kuwa elimu inatoa uwanja mpana sana wa kujadili na kuelezea jambo. Lakini pia uzoefu wa miaka mingi uliokusanywa na wazee ambao hata kama hawakwenda shule uliangaliwa ili kuleta uwiano sawa wa kitaarifa na maarifa. Mtafiti aliamini kuwa suala la utoaji wa majina haliangalii kiwango cha mtu kielimu. Utoaji wa majina ni suala la kijamii au kitamaduni isipokuwa watu waliosoma walimsaidia mtafiti katika kuchanganua taarifa hasa zile za ujazaji wa dodoso, kwani sifa mojawapo ya ujazaji wa dodoso ni kujua kusoma na kuandika.

Jedwali 4.5: Ujuzi wa Kitaaluma

Kundi la elimu	Idadi	Asilimia
Wasiosoma	39	9.8
Elimu ya msingi	220	55.4
Sekondari	130	32.7
Chuo	08	2.1
Jumla	397	100

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, 2019

4.2.5 Kabila

Mkoa wa Mara kama ilivyo mikoa mingine nchini Tanzania una makabila mengi sana. Lakini katika utafiti huu, mtafiti alilenga kuwahoji watu wa jamii ya Wajita tu kama ambavyo utafiti wake ulivyojikita. Hivyo watu wa makabila mengine hawakuhusika katika utafiti huu. Kuna baadhi ya watu ambao walichukua dodoso kutoka katika makabila mengine, hivyo taarifa zao hazikuchukuliwa ingawa walikuwa eneo la utafiti na walikuwa wakiongea lugha ya Kijita, kama jedwali namba 4.6 hapo chini linavyoonesha.

Jedwali 4.6: Kabila

Kabila	Idadi	Asilimia
Wajita	397	99.5
Makabila mengine	02	0.5
Jumla	399	100

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, 2019

4.3 Uchambuzi wa Data Kutoka Eneo la Utafiti

Katika kufanya utafiti huu, mtafiti alikuwa na malengo mahususi matatu ambayo yalikuwa ni; (i) Kubainisha maana za majina ya asili ya watu katika jamii ya Wajita, (ii) Kufafanua sababu vilivyowaongoza watoa majina katika utoaji wao wa majina hayo na (iii) Kuelezea faida za majina ya asili kwa jamii ya Wajita. Yafuatayo ni majibu kutoka katika eneo ka utafiti:

4.4 Kubainisha Maana za Majina ya Asili Katika Jamii ya Wajita

Mtafiti alianza kubainisha uchambuzi wa data kutoka katika eneo la utafiti kwa kuangalia maana za majina ya asili katika jamii ya Wajita. Jedwali namba 4.7 linabainisha maana za majina ya asili katika jamii ya Wajita kama ifuatavyo;

Jedwali 4.7: Kubainisha Maana za Majina ya Asili Katika Jamii ya Wajita

Namba	Kundi lenye maana za majina ya asili	Idadi	Asilimia
1	Majina ya asili yenye maana itokanayo na majina ya samaki wa ziwa Victoria	20	7.8%
2	Majina ya asili yenye maana itokanayo na majina ya wanyama waishio majini.	4	1.6%
3	Majina ya asili yenye maana itokanayo na matukio mbalimbali ndani ya jamii	22	8.6%
4	Majina ya asili yenye maana itokanayo na majira ya siku	10	3.9%
5	Majina ya asili yenye maana itokanayo na majira ya mwaka	4	1.6%
6	Majina ya asili yenye maana zitokanazo na hisia za wazazi	12	4.7%
7	Majina ya asili yenye maana ya urithi	70	27.2%
8	Majina ya asili yenye maana maalumu	17	6.6%
9	Majina ya asili yenye maana ya kuonesha uhusiano uliopo kati ya baba na binti yake	41	16.0%
10	Majina ya asili yanayoanza na silabi ‘nya’ yakimaanisha jinsia ya kike	23	8.9%
11	Majina ya asili yenye maana ya kuonesha uhusiano uliopo kati ya baba ambao majina yao yanaanza na silabi ‘nya’ na binti yake	7	2.7%
12	Majina ya asili yanayoanza na silabi ‘nya’ yakimaanisha jinsia ya kiume	07	2.7%
13	Majina ya asili yenye maana ya Tafsida	18	7.0%
Jumla		257	100%

Chanzo: Data kutoka katika eneo la utafiti (2019)

4.4.1 Majina ya Asili Yenye Maana itokanayo na Majina ya Samaki wa Ziwa Victoria

Kabila la Wajita hukaa kandokando ya ziwa Victoria hivyo baadhi ya majina yao ya asili hutokana na maana za majina ya samaki. Majina ya asili yenye maana itokanayo na samaki wapatikanao katika ziwa Vitoria yaliyokusanywa kutoka eneo la utafiti

yalikuwa ni 20, majina haya ni sawa na 7.8% ya majina yote yaliyokusanywa katika eneo la utafiti. Majina hayo hutolewa kwa wanaume na wanawake kama inavyoonesha kwenye jedwali namba 4.8.

Jedwali 4.8: Majina ya Asili ya Watu Yanayotokana na Majina ya Samaki

Na	Jina la Mtu	Jinsia	Maana
1	Mafuru	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Furu kabla au baada ya kujifungua/ama ilikuwa ni msimu wa aina hiyo ya samaki kupatikana kwa wingi.
2	Nyafuru	ke	
3	Masatu	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Sato kabla au baada ya kujifungua/ama ilikuwa ni msimu wa Sato.
4	Nyasatu	Ke	
5	Maingu	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Nyingu kabla au baada ya kujifungua/ama ilikuwa msimu wa samaki hao.
6	Nyanjingu	Ke	
7	Mabhofu	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Mbofu kabla au baada ya kujifungua/ama ilikuwa ni msimu wa aina hiyo ya samaki.
8	Nyambofu	Ke	
9	Maghere	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Ngere mara tu baada ya kujifungua/ama ilikuwa ni msimu wa aina hiyo ya samaki.
10	Nyangere	Ke	
11	Masoga	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Soga kabla au baada ya kujifungua.
12	Nyasoga	Ke	
13	Masami	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Sami kabla au baada ya kujifungua.
14	Nyasami	Ke	
15	Manembe	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Nembe kabla au baada ya kujifungua.
16	Nyanembe	Ke	
17	Mabhumi	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Bhumi kabla au baada ya kujifungua.
18	Nyambhumi	Ke	
19	Bhise	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha samaki aina ya Bhise kabla au baada ya kujifungua. Samaki huyu anaitwa Dagaa kwa jina la Kiswahili.
20	Nyabhise	Ke	

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, (2019)

4.4.2 Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majina ya Wanyama Waishio Majini

Kwa mujibu wa jedwali namba 4.9 linaonesha kuwa kuna majina ya asili ya jamii ya Wajita yanayotokana na wanyama ambao huishi majini kama sehemu ya makazi yao ya kila siku. Majina ya wanyama hao yaliyopatikana katika eneo la utafiti yalikuwa ni manne ambayo ni sawa na asilimia 1.6%. Majina haya si mengi kutokana na ukweli kuwa, ziwa Viktoria lina wanyama wa aina mbili tu waishio humo ambao ni Kiboko na Mamba kama jedwali namba 4.9 linavyoonesha. Hivyo kuna majina ambayo hutolewa kwa mtoto aliyezaliwa yakiwa na maana ambazo hutokana na wanyama hao kwa jinsia zote kwa maana ya kike na kiume.

Jedwali 4.9: Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majina ya Wanyama Waishio Majin

Namba	Jina la Mtu	Jinsia	Maana Yake
1	Maghwena	Me	Ghwena lina maana ya Mamba kwa Kiswahili. Jina hili hutolewa kwa mtoto ambaye mzazi wake alijifungua kipindi ambacho kulikuwa na tukio la Mamba kula watu au mifugo ya watu waliokuwa wameenda kunywa maji au kula majani kando kando ya ziwa, au kipindi ambacho mama alikuwa anakaribia kujifungua alikutana na Mamba.
2	Nyangwena	Ke	
3	Mafubhu	Me	Fubhu ni mnyama anayeishi majini, anajulikana kwa jina la Kiboko kwa Kiswahili. Jina hili hupewa mtoto ambaye mzazi wake hasa mama alitumia kitoweo cha Kiboko kabla au baada ya kujifungua/ama tukio lolote lililofanywa na Kiboko.
4	Nyafubhu	Ke	

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, (2019)

4.4.3 Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Matukio Mbalimbali Ndani ya Jamii

Jedwali namba 4.10 linaonesha kuwa idadi ya majina ambayo yana asili itokanayo na matukio mbalimbali ndani ya jamii yalikuwa ni 22 ambayo ni sawa na asilimi 8.6% ya majina yote yaliyopatikana kwenye eneo la utafiti. Utafiti ulibaini kuwa katika jamii ya Wajita, kuna majina ya asili yenye maana za msingi yatokanayo na matukio mbalimbali katika jamii. Dai hili limeungwa mkono na James (keshatajwa) katika utafiti wake kwa jamii ya Walulogooli nchini Kenya na Agyekum (keshatajwa) katika utafiti wake kwa kabila la Akan nchini Ghana, waliobainisha uwepo wa maana za majina yatokanayo na matukio mbali mbali katika jamii nyingi za Kiafrika. Mkoa wa Mara kama sehemu ya bara la Afrika nayo ilibainika kuwepo kwa maana za majina ya aina hiyo. Jedwali namba 4.10 linaonyesha majina ya asili yatokanayo na maana za matukio mbalimbali ya kijamii baada ya kuchambuliwa na mtafiti. Majina ya asili yaliyobainika kubeba maana za matukio ya kijamii kwa kabila la Wajita ni kama ifuatavyo;

Jedwali 4.10: Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Matukio Mbalimbali Ndani ya Jamii

Na.	Jina	Jinsia	Maana
1	Wanjara	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye alizaliwa kipindi ambacho kina upungufu mkubwa wa chakula. Njara au mweko ni jina la Kijita ambalo linamaanisha njaa kwa Kiswahili.
2	Mweko	Me	
3	Nyanjara	Ke	
4	Nyamweko	Ke	
5	Masige	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye alizaliwa kipindi ambacho kina uvamizi wa Nzige kwenye jamii. Nzige kwa Kijita huitwa Sige.
6	Nyasige	Ke	
7	Bhita	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye alizaliwa kipindi ambacho kina vurugu au vita kubwa katika jamii. Bhita ni jina la Kijita ambalo linamaanisha Vita/vurugu kwa Kiswahili.
8	Nyabhita	Ke	

9	Machumu	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye alizaliwa kipindi ambacho kina vurugu au vita kubwa katika jamii. Chumu ni jina la Kijita ambalo linamaanisha Mapigano ya mikuki kwa Kiswahili.
10	Nyamachumu	Ke	
11	Maleghesi	Me	Bhureghesi kwa Kiswahili ni Harusi. Hivyo hili ni jina analopewa mtoto aliyezaliwa kipindi cha harusi.
12	Nyabhureghesi	Ke	
13	Magai	Me	Jina analopewa mtoto aliyezaliwa kipindi anasafiri kwa mtumbwi. Ngai kwa lugha ya Kijita humaanisha Kasia.
14	Nyangai	Ke	
15	Majiga	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye alizaliwa kwa msaada waganga wa kienyeji. Njiga kwa lugha ya Kijita humaanisha vibuyu vya waganga wa kienyeji.
16	Nyanjiga	Ke	
17	Marwa	Me	Jina hili hupewa mtoto ambaye alizaliwa kipindi ambacho kuna upatikanaji mkubwa wa pombe za kienyeji, ama alizaliwa katika baa za pombe za kienyeji. Marwa kwa Kijita huitwa pombe
18	Nyamarwa	Ke	
19	Bhiseko	Me	Jina hili hutolewa kwa mtoto aliyezaliwa kipindi au wakati wa furaha, amani, na upendo. Bhiseko maana yake ni furaha, au kicheko.
20	Nyaseko	Ke	
21	Nyanjira	Ke	Njira ni jina la Kijita lenye maana ya njia. Mtoto anayezaliwanjiani wakati mama ananda kujifungua huitwa Nyanjira.
22	Bhurwaye	Ke/Me	Bhurwaye maana yake kwa Kiswahili ni ugonjwa. Mtoto anayezaliwa akiwa mgonjwa huitwa Bhurwaye.

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, (2019)

4.4.4 Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majira ya Siku

Kuna mazingira ambayo maana ya majina hutolewa kulingana na majira ya siku alimozaliwa mtoto. Jedwali namba 4.11 linaonesha idadi ya majina yaliyopatikana kwenye eneo la utafiti ambalo linaonesha kuwa majina 10 ambayo ni sawa na asilimia 3.9% ya watafitiwa wote waliopatikana. Jedwali namba 4.11, limeonesha kuwa jumla ya watafitiwa (13) ambao ni sawa na 20.31% walidai uwepo wa majina yatokanayo na mazingira ya wakati walimozaliwa watoto husika. Ugunduzi huu umerandana na James (keshatajwa) kwenye utafiti wake wa majina ya watu wa kabila la Luloogoli la nchini Kenya. Katika utafiti huu, watafitiwa walibainisha kuwa jina la “Nyamtondo” hupewa mtoto wa kike na jina la “Katondo” hupewa mtoto wa Kiume aliyezaliwa wakati wa asubuhi. Wakati huo, mtoto wa kiume aliyezaliwa usiku anaitwa “Mugeta” na mtoto wa kike aliyezaliwa usiku huitwa “Nyangeta”.

Jedwali 4.11: Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majira ya Siku

Namba	Jina	Jinsia	Maana ya kijita	Maana kwa Kiswahili
1	Katondo	Me	Katondo	Asubuhi
2	Nyamtondo	Ke		
3	Mumwi	Me	Mumwisi	Mchana
4	Nyamisi	Ke		
5	Wegoro	Me	Kegoro	Jioni
6	Nyegoro	Ke		
7	Mugeta	Me	Mungeta	Usiku
8	Nyangeta	Ke		
9	Bhwire	Me	Bhwire	Usiku wa Manane
10	Nyabhwire	Ke		

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, 2019

4.4.5 Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majira ya Mwaka

Kwenye jedwali namba 4.12 linaonesha kuwa jumla ya majina ya asili ya jamii ya Wajita ambao majina yao yana maana itokanayo na majira ya mwaka walikuwa ni 4 ambao ni sawa na asilimia 1.6% ya majina yote yaliyopatikana kutoka katika eneo la utafiti. Data za utafiti zilionesha kuwa kuna baadhi ya majina yaliyotolewa na jamii ya kabila la Wajita yakiwa na maana za majira mbalimbali ya mwaka. Majira ya mwaka ni kama vile, kiangazi, masika, na kipupwe. Kwa hiyo hata majina yaliyotolewa yalikuwa na maana hizo ingawa hizo maana zilikuwa za lugha ya Kijita. Jedwali namba 4.12 linaonesha kuwa mtoto aliyezaliwa kipindi cha jua kali au kiangazi alipewa jina la Mumwi kama ni jinsia ya kiume, au Nyamumwi kwa jinsia ya kike. Majina mengine ni kama yanavyoonekana kwenye jedwali namba 4.12.

Jedwali 4.12: Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Majira ya Mwaka

Namba	Jina	Jinsia	Maana
1	Mumwi	Me	Mumwi ni Kiangazi au jua kali. Kwa hiyo mtoto anayezaliwa kipindi hiki hupewa jina hili.
2	Nyamumwi	Ke	
3	Mang'hubha	Me	Ng'hubha kwa lugha ya Kijita humaanisha mvua. Jina analopewa mtoto aliyezaliwa kipindi cha mvua nyingi.
4	Nyang'hubha	Ke	

Chanzo: Data za Utafiti (2019)

4.4.6 Majina ya Asili Yenye Maana Zitokanazo na Hisia za Wazazi

Wazazi wanapokuwa wanasubiria mtoto kuzaliwa kwa muda mrefu huweza kupitia katika mazingira mbalimbali ambayo huambatana na hisia tofauti tofauti. Jedwali namba 4.13 linaonesha kuwa jumla ya majina 12 ambayo ni sawa na asilimia 4.7% ya majina yote yaliyopatikana kwenye eneo la utafiti. Katika jamii ya kabila la Wajita, kuna baadhi ya majina ya asili ambayo hutolewa na wazazi kwa mtoto kutokana hisia walizonazo wazazi. Hisia za wazazi mara nyingine husukuma matarajio ya wazazi kwa mtoto atakayezaliwa. Hisia hizo huenda zikawa nzuri au mbaya, lakini pia hutegemea wakati mama akiwa na ujauzito wake alipitia katika kipindi kipi. Kwa hiyo humpa mtoto jina kutokana na hisia alizo nazo mzazi. Kuna kipindi hisia hizo huweza kuwa za furaha au huzuni, mara nyingine hisia hizi hutokana na kipindi ambacho mama mzazi hupitia na hivyo kumpatia jina mtoto wake. Jedwali namba 4.13 linaonesha baadhi ya majina ya asili ambayo huweza kutolewa kwa watoto yakiwa yamebeba maana ya hisia za wazazi.

Jedwali 4.13: Majina ya Asili Yenye Maana ya Itokanayo na Hisia za Wazazi

Na.	Jina la Asili	Maana yake
1.	Mkama	Jina la Mkama hutolewa kwa mtoto wa kiume ambalo linamaanisha mfalme/mtawala. Wazazi huweza kutoa jina hili kwa mtoto wao wakiwa na hisia za kumtabiria kuwa mfalme, au mtawala au kiongozi ndani ya jamii.
2.	Kunyaranyara	Kunyaranyara ni jina ambalo hutolewa kwa mtoto wa kiume likiwa na maana ya kufanya mambo yake polepole sana katika namna ambayo hukera wengine. Wazazi huweza kumpa mtoto jina hili wakihisia kuwa mtoto wao atakuwa anafanya mambo polepole sana. Hii inawezekana labda mara baada ya kupitiliza muda wake wa kuzaliwa au alichelewa kulia baada ya kuzaliwa.
3	Bhurwaye	Bhurwaye ni jina la mtoto wa kiume ambaye huzaliwa kipindi cha ugonjwa au kulikuwa na kipindi cha mlipuko wa magonjwa mbalimbali kwenye jamii au kwenye familia kama vile kipindupindu, polio au magonjwa mengine ya mlipuko. Hivyo basi wazazi huwa wanahisi kuwa mtoto huyo pia huweza kupatwa na maradhi hayo.

4.	Misango (me)	Hili ni jina apewalo mtoto wa kike au wa kiume ambalo huonesha mtoto mwenye maneno mengi yasiyoisha/mwongeeji sana. Misango maana yake
5.	Nyamisango (ke)	ni maneno mengi. Hisia za kumpatia mtoto jina hili hutokana na kuwa huenda mtoto alipozaliwa alikuwa akilia sana, hivyo wazazi wakupata hisia kuwa huenda mtoto atakuwa mwongeeji sana.
6.	Nyamwenda	Jina la kike lenye sifa ya mpenda watu yaani mtu asiye na chuki na mtu. Wazazi huweza kutoa jina hili kwa mtoto wakihisia kuwa mtoto wao atakuwa mpenda watu. Hii inawezekana labda kuwa kipindi ambacho mtoto anazaliwa kulikuwa na watu wengi sana waliokuja kumtazama mtoto aliyezaliwa.
7.	Nyabhiriko	Nyabhiriko ni jina la mtoto wa kiume ambalo hupewa mtoto mwenye uzito mkubwa usio wa kawaida kuliko umri wake (mnene sana) kipindi azaliwapo. Wazazi hutoa jina hilo kwa mtoto wakihisia kuwa huenda akawa na umbo kubwa la kutisha atakapokuwa na umri mkubwa.
8.	Nyatongwa	Ni jina analopewa mtoto wa kike au wa kiume asiyesikia hata akionywa vipi, ataendelea kufanya yasiyotakiwa. Jina hili hutolewa kwa mtoto kama mama mzazi ana tabia mbaya ndani ya jamii hata akionywa habadiliki. Huenda hata kipindi cha ujuzito ni matokeo ya kuonywa sana kuhusu tabia yake mbaya.
9.	Chikaka	Jina la asili la kiume analopewa mtoto ambaye mzazi wake wa kike ambaye kabla au baada ya kujifungua alifanya tukio la kishujaa au kishupavu.
10.	Nyabhughumba	Ni jina la asili ambalo hupewa mtoto wa kike, ambaye mama yake alichelewa kupata motto na jamii ilimuona kama ni mtu asiyeweza kupata mtoto(mghumba), yaani asiyezaa.
11.	Marwa (me)	Hili ni jina la asili ambalo hupewa mtoto wa kike au wa kiume ambaye wazazi wake wanatabia ya kunywa sana pombe za kienyeji. Hivyo wazazi huhisi kuwa mtoto atakayezaliwa kwenye familia yao huenda akawa mlevi wa kunywa pombe za kienyeji
12.	Nyamarwa (ke)	

Chanzo: Data kutoka katika eneo la utafiti (2019)

4.4.7 Majina ya Asili Yenye Maana Itokanayo na Kurithishwa.

Katika jamii ya Wajita, mtoto au watoto hupewa majina ya asili ambayo hutokana na urithi wa majina. Majina ya asili yarithiwayo ni yale ambayo hupatikana kutoka miongoni mwa wanafamilia wa karibu na familia ya wazazi. Majina ya urithi huweza kurithiwa kutoka kwa bibi, mama, au shangazi kwa jinsia ya kike, lakini kwa mtoto wa jinsia ya kiume huweza kurithi jina kutoka kwa babu, baba, au mjomba. Jedwali namba 4.14 linaonesha kuwa jumla ya majina 70 ambayo ni sawa na asilimia 27.2% ya majina yote ya asili yaliyopatikana kwenye eneo la utafiti. Majina haya huwa na maana ya urithi tu, kwa mfano, jina la 'Nyabhita' ambalo kwa kawaida hutolewa kwa mtoto wa kike ambaye alizaliwa kipindi cha mapigano ya vita lakini pia huweza

kupewa jina mtoto aliyezaliwa kwenye familia hata kama hakukuwa vita kipindi ambacho mtoto huyo alizaliwa. Jedwali namba 4.14 linaonesha baadhi ya majina ya asili ambayo huweza kurithiwa na mtoto kwa jinsia zote, kwa maana jinsia ya kike na kiume. Kwa mujibu wa jedwali namba 4.14 linaonesha kuwa jumla ya majina 37 ambayo ni sawa na asilimia 14.4 ya majina yote yaliyokusanywa katika eneo la utafiti.

Jedwali 4.14: Majina ya Asili Yenye Maana ya Kurithishwa kwa Jinsia ya Kike

Namba	Majina ya Wanawake
1	Nyamatari
2	Nyanjiga
3	Nyabhuruma
4	Nyakuru
5	Nyabhurende
6	Nyanyama
7	Nyamisango
8	Nyamsusa
9	Nyamambala
10	Nyakaji
11	Nyamkaya
12	Nyachiro
13	Nyamboi
14	Nyangeta
15	Nyabhugumba
16	Nyamchele
17	Nyambuli
18	Nyasana
19	Nyasami
20	Nyamwenda
21	Nyafubhu
22	Nyafuru
23	Nyatenge
24	Nyamafwimbo
25	Nyasinde
26	Nyambiji
27	Nyasuka
28	Nyanguli
29	Nyanjira
30	Nyabhutwema
31	Nyasige
32	Nyambofu
33	Nyasoga
34	Nyabhise
35	Nyasatu
36	Nyambusi
37	Nyang'oko

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti (2019)

4.4.8 Majina ya Asili Yenye Maana ya Urithi kwa Jinsia ya Kiume

Katika utafiti huu mtafiti alibaini uwepo wa maana za majina ya kurithi kwa jinsia ya kiume kama jedwali namba 4.15 linavyoonesha. Kwa mujibu wa jedwali namba 4.15 linaonesha kuwa jumla ya majina 35 ambayo ni sawa na asilimia 13.6 ya majina yote yaliyopatikana kwenye eneo la utafiti.

Jedwali 4.15: Majina ya Asili Yenye Maana ya Urithi kwa Jinsia ya Kiume

Namba	Majina ya Wanaume
1	Maiga
2	Maingu
3	Masatu
4	Mafuru
5	Masoga
6	Magere
7	Magafu
8	Masele
9	Masalu
10	Maregesi
11	Maijo
12	Magesa
13	Mashauri
14	Magoti
15	Mafwele
16	Malima
17	Masige
18	Machumu
19	Masinde
20	Mayengo
21	Makengo
22	Manyama
23	Mambugiri
24	Masamaki
25	Magwega
26	Masururi
27	Magati
28	Mayingu
29	Maugila
30	Machele
31	Makangiro
32	Malima
33	Bhurwaye
34	Majura
35	

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti (2019)

4.4.9 Majina ya Asili Yenye Maana Maalumu

Jedwali namba 4.16 linaonesha kuwa jumla ya majina 17 ambayo ni sawa na asilimia 6.6% ya majina yote ya asili yaliyopatikana eneo la utafiti. Katika kabila la Wajita, kuna majina ya asili ambayo hubeba maana fulani ndani ya jamii ya Wajita. Majina haya hutolewa kwa mtoto kulingana na jinsi ambavyo mzazi au wazazi wake wanaona inafaa. Wazazi wa mtoto huweza kuamua kumpa mtoto wao jina kutegemeana na wakati mama akiwa na ujauzito wake alipitia katika kipindi kipi kwa maana kipindi cha shida au kipindi raha. Kwa hiyo humpa mtoto jina kama kutunza kumbukumbu.

Mulokozi [1996:41] anaeleza yafuatayo kuhusu majina ya namna hii:

‘Majina mengi ya watu, mifugo, vijiji, vitu, n.k. katika makabila yetu huwa ni aina ya mafumbo ambayo hudokeza hali, tukio au funzo fulani. Kwa mfano, mtoto aliyezaliwa na kabla ya muda wake wa kawaida wa kuzaliwa akiitwa ‘Njiti’.

Majina yafuatayo yanadhihirisha hili.

Jedwali 4.16: Majina ya Asili Yatokanayo na Maana Maalumu

Na.	Jina la Asili	Maana yake
1.	Mkama	Hili jina la mtoto wa kiume ambalo linamaanisha “mfalme/mtawala” wa ukoo, mtoto anaweza kupewa jina hili kutoka hata kwenye familia ambayo siyo ya kifalme, labda kipindi mtoto anazaliwa ndo kulikuwa na mkutano wa kifalme, au mfalme alipita nyumbani kwao muda mfupi kabla mama hajajifungua, lakini pia huweza kuonesha kumbukumbu ya ufalme huo.
2.	Kunyaranyara	Ni jina la kiume linaloonyesha mtu mwenye shida wakati wote, mtu anayefanya mambo yake polepole sana katika namna ambayo inakera wengine. Jina hili hutolewa kwa mtoto ambaye mama yake alipata misukosuko mingi wakati wa ujauzito au wakati wa kujifungua mtoto husika.
3	Bhurwaye	Jina la kiume linalomaanisha mgonjwa wa kipindi kirefu cha maisha yake. Kama mama alipatwa na maradhi ya mara kwa mara kwa muda mrefu, na akabahatika kupata mtoto wa kiume, basi huyo mtoto huweza kupewa jina hili ili kumkumbusha mama kuwa aliumwa sana kipindi cha ujauzito wake. Pia inawezekana kipindi mtoto anazaliwa kulikuwa na mlipuko wa magonjwa ndani ya jamii.
4.	Chikaka	Jina la utani la kiume analopewa mtu ambaye ni shujaa au shupavu, lakini pia huwa anapewa mtu wa kiume ambaye ana tabia ya pekee kwenye jamii

		bila kujalisha ni mbaya au nzuri. Jina hili pia hutumiwa na jamii ya Wakerewe likiwa na maana hiyo hiyo.
5.	Ndebhile	Mtoto ambaye hajatimiza siku zake za kuzaliwa, kwa Kiswahili anaitwa “Njiti”. Jina hili hupelewa mtoto aliyezaliwa kabla ya muda wake. Mara nyingi hutumika kwa jinsia zote.
6. 7.	Kaitira (me) Nyabhuitira (ke)	Hili ni jina analopewa mtoto ambaye amepitiliza muda wa kuzaliwa tumboni mwa mama yake.
8. 9.	Misango (me) Nyamisanga (ke)	Hili ni jina analopewa mtu ambaye ni mwenye maneno mengi yasiyoisha/mwongaji sana. Misango maana yake ni maneno. Jina hili hutolewa kwa mtoto ambaye mama yake alikuwa anasemwa sana ama kwa ubaya au mazuri kipindi cha ujauzito wa mtoto husika.
9.	Chikaka	Jina la asili la kiume analopewa mtoto ambaye mzazi wake wa kike ambaye kabla au baada ya kujifungua alifanya tukio la kishujaa au kishupavu.
10	Nyamwenda	Jina la kike lenye sifa ya mpenda watu yaani mtu asiye na chuki na mtu. Jina hili hutolewa kwa mtoto ambaye kipindi anazaliwa alitembelewa sana na watu, au kipindi mama yake akiwa na ujauzito alikuwa na moyo wa upendo sana ndani ya jamii.
11.	Nyatongwa	Ni jina analopewa mtu mwanaume au mwanamke asiyesikia hata akionywa vipi, ataendelea kufanya yasiyotakiwa. Jina hili hutolewa kwa kijana ambaye tayari anajitambua na ana tabia mbaya ndani ya jamii hata akionywa habadiliki
12.	Nyabhiriko	Jina analopewa mwanaume mnene sana, mwenye sifa ya jitu linalotisha.
13.	Omusambaya	Mwanaume ambaye hajaoa ingawa umri wake wa kuoa umefika.
14.	Omusimbe	Mwanamke ambaye ameolewa na kuachika.
15.	Omlisya	Jina la mwanaume asiyetahiriwa.
16.	Omuji galu	Mwanaume ambaye hana nguvu za kiume tangu kuzaliwa kwake.
17.	Omugaya	Mtu ambaye amenunuliwa kama mtumwa.

Chanzo: Mtafiti (2019)

4.4.10 Majina ya Asili Yenye Maana ya Kuonesha Uhusiano Uliopo Kati ya Baba na Binti Yake

Silabi “Nya” hutumika kwa majina ya asili kwa wanawake kuonesha uhusiano uliopo kati ya baba na binti yake (yaani ikimaanisha binti wa fulani). Kwa mfano, kama Malima ana binti zake watatu ambao wanaitwa “Nyamambala, Nyachiro, na Nyafuru”, hawa mabinti wote wataitika pia kwa jina moja la Nyamalima, ikimaanisha

binti wa Malima. Kwa hiyo, binti ataitwa kwa jina lake, pia ataitwa kwa jina la baba yake kwa kulitangulizia silabi “Nya”. Kwa mujibu wa jedwali namba 4.17 jumla ya majina 41 ambayo ni sawa na asilimia 16.0 ya majina yote yaliyopatikana katika eneo la utafiti yalionesha kuwa kuna majina ya asili ya wanawake katika kabila la Kijita ambayo huanza na silabi ‘nya’ kuonesha uhusiano uliopo kati ya baba na binti yake/zake.

Majina haya pia yapo katika baadhi ya makabila hapa nchini, mfano kabila la Wahehe ambapo wao watoto wote wa kike na wa kiume wanaitwa majina haya maalumu kuonesha kuwa ni binti wa, au kijana wa kwa kutumia silabi “se” kwa binti na silabi “mwa” kwa kijana wa kiume kama jedwali namba 4.17 linavyoonesha.

Jedwali 4.17: Majina Kuonesha Uhusiano Uliopo Kati ya Baba na Binti Yake

Na.	Jina la baba	Jina watakaloitwa watoto wake wa kike (binti)	Maana yake
1	Maiga	Nyamaiga	Binti wa Maiga
2	Maingu	Nyamaingu	Binti wa Maingu
3	Masatu	Nyamasatu	Binti wa Masatu
4	Mabhofu	Nyamabhofu	Binti wa Mabhofu
5	Mafuru	Nyamafuru	Binti wa Mafuru
6	Masoga	Nyamasoga	Binti wa Masoga
7	Magere	Nyamagere	Binti wa Magere
8	Magafu	Nyamagafu	Binti wa Magafu
9	Masemele	Nyamasemele	Binti wa Masemele
10	Masalu	Nyamasalu	Binti wa Masalu
11	Maregesi	Nyamaregesi	Binti wa Maregesi
12	Maijo	Nyamaijo	Binti wa Maijo
13	Magesa	Nyamagesa	Binti wa Magesa
14	Mashauri	Nyamashauri	Binti wa Mashauri
15	Magoti	Nyamagoti	Binti wa Magoti
16	Mafwele	Nyamafwele	Binti wa Mafwele

17	Machumu	Nyamachumu	Binti wa Machumu
18	Malima	Nyamalima	Binti wa Malima
19	Masige	Nyamasige	Binti wa Masige
20	Masumu	Nyamasumu	Binti wa Masumu
21	Masinde	Nyamasinde	Binti wa Masinde
22	Mayego	Nyamayego	Binti wa Mayego
23	Makengo	Nyamakengo	Binti wa Makengo
24	Manyama	Nyamanyama	Binti wa Manyama
25	Mambugiri	Nyamambugiri	Binti wa Mambugiri
26	Masamaki	Nyamasamaki	Binti wa Masamaki
27	Magwega	Nyamagwega	Binti wa Magwega
28	Masururi	Nyamasururi	Binti wa Masururi
29	Magati	Nyamagati	Binti wa Magati
30	Makaro	Nyamakaro	Binti wa Makaro
31	Maugila	Nyamaugila	Binti wa Maugila
32	Machele	Nyamachele	Binti wa Machele
33	Makangiro	Nyamakangiro	Binti wa Makangiro

Chanzo: Data za utafiti, 2019

4.4.11 Majina ya Asili Yanayoanza na Silabi ‘nya’ Yakimaanisha Jinsia ya Kike

Jedwali namba 4.18 linaonesha majina ya asili Katika majina ya asili ya Wajita yanayoanza na silabi ‘nya’ yakimaanisha jinsia ya kike. Utafiti ulionesha kuwa, mara nyingi silabi “nya’ hutangulizwa katika majina mengi ya asili kwa wanawake. Kwa kawaida, majina ya jinsia ya kike katika kabila la Wajita huanza na silabi ‘nya’. Majina haya amabayo huanza na silabi ‘nya’ ni tofauti na majina ambayo huonesha uhusiano uliopo kati ya binti na baba yake. Utafiti ulibaini kuwa, asili ya upatikanaji wa majina haya ulitokana na uhusiano uliokuwepo kati ya binti na baba yake, mwishowe yakamilikiwa na wahusika kiasi kwamba waliweza kuyatumia kwa kurithisha watoto wa kike. Jedwali namba 4.18 linaonesha kuwa jumla ya majina 23 ambayo huanza na silabi ‘nya’ ambayo ni sawa na asilimia 8.9 ya majina yote ya asili yaliyopatikana kwenye eneo la utafiti.

Jedwali 4.18: Majina Yanayoanza na Silabi ‘nya’ Yakimaanisha Jinsia ya Kike

S/N	Jina la Kike
1	Nyakaji
2	Nyamkaya
3	Nyachiro
4	Nyangeta
5	Nyamboi
6	Nyabhugumba
7	Nyamchele
8	Nyambui
9	Nyasana
10	Nyamwenda
11	Nyafubhu
12	Nyafuru
14	Nyamafwimbo
15	Nyasinde
16	Nyambiji
17	Nyasuka
18	Nyanguli
19	Nyanjira
20	Nyabhutwema
21	Nyasige
22	Nyambofu
23	Nyasoga

Chanzo; Data kutoka eneo la utafiti

4.4.12 Majina ya Asili Yanayoanza na Silabi ‘Nya’ Yakimaanisha Jinsia ya Kiume

Katika utafiti huu, mtafiti alibaini kuwa kuna majina machache ya kiume ambayo huaanza na silabi “Nya” yakimaanisha jinsia ya kiume. Baadhi ya majina hayo ni

kama vile yanavyoonekana katika jedwali namba 4.19, lakini mara nyingi ingawa si mara zote majina ya asili kwa jinsia ya kiume huanza na silabi “ma”. Jedwali namba 4.19 linaonesha kuwa jumla ya majina 7 ambayo ni sawa na asilimia 2.7 ya majina yote ya asili yaliyopatikana katika eneo la utafiti, yanaonesha kuwa kuna baadhi ya majina ya kiume ambayo huanza na silabi ‘nya’.

Jedwali 4.19: Majina ya Asili Yanayoanza na Silabi ‘nya’ Yakimaanisha Jinsia ya Kiume

S/N	Jina la Kiume
1	Nyabhiriko
2	Nyangengera
3	Nyajilali
4	Nyamgosa
5	Nyambita
6	Nyabhui
7	Nyamsusa

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti

4.4.13 Majina ya Asili yenye Maana ya Tafsida

Pia katika kabila la Wajita kuna baadhi ya majina yenye maana ya tafsida ambayo kwa Kijita hujulikana kama majina ya Kusinda. Jedwali namba 4.20 linaonesha kuwa majina 18 ya majina asili ya jamii ya Kijita ambayo ni sawa na asilimia 7.0 ya majina yote ya asili yaliyokusanywa kutoka eneo la utafiti. Majina hayo huwa yana maana maalumu kwani hutolewa kwa jamii ya Kijita tu. Mtu ambaye hutumia majina haya mara nyingi huwa ni mkamwana ambaye kwa desturi za Kijita haruhusiwi kutaja jina halisi la baba mkwe wake. Hivyo akitaka kutaja jina la baba mkwe wake ni lazima atumie jina maalum ambayo ni la tafsida au kusinda. Baadhi ya majina hayo ya asili ni kama yanavyooneshwa katika jedwali namba 4.20.

Jedwali 4.20: Majina ya Asili ya Kijita Yenye Tafsida

Namba	Jina la Awali	Jina Kusinda
1	Masatu	Maratwa
2	Mugeta	Mchetera
3	Majura	Matwengo
4	Manyasi	Mabhulata
5	Masige	Malelembi
6	Wajero	Kebhajo
7	Magesa	Matwego
8	Mashauri	Lubhalaja
9	Majarifu	Mtego
10	Majura	Matwego
11	Maiga	Masegenwa
12	Bwire	Bhujangani
13	Mfungo	Sabhato
14	Malima	Majubhuya
15	Mareghesi	Maharusi
16	Manyama	Matagasha
17	Musiba	Murusha
18	Mafuru	Magerei

Chanzo: Mtafiti, (2019)

4.5 Sababu Zinazotumika Katika Kutoa Majina ya Asili kwa Jamii ya Wajita

Jamii ya Kijita hutoa majina ya asili kwa watoto wao kwa kuzingatia sababu mbalimbali. Ni mara chache sana mtoto kupewa jina bila kuzingatia sababu vyovyote vile. Utafiti huu ulibaini kuwa kuna sababu kadhaa ambavyo hutumika kutoa majina hayo ya asili kama ifuatavyo;

4.5.1 Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Majina ya Samaki

Wapatikano Ziwa Viktoria

Jedwali namba 4.21 linaonesha jumla ya majina 20 yaliyopatikana katika eneo la utafiti yakiwa ni sawa na asilimia 7.8% ya majina yote ya asili yaliyokusanywa katika

eneo utafiti hutolewa kwa kwa kutumia sababu za majina ya asili ya samaki wapatikanao katika ziwa Victoria. Katika kabila la Wajita, mtoto huweza kupewa jina kwa kuangalia sababu za samaki. Samaki akitumika kama sababu za mtoto kupewa jina hutokana na sababu kadhaa. Miongoni mwa sababu hizo ni kama labda mama mzazi alipewa au alitumia kitoewo cha aina fulani ya samaki na akakipenda sana kuliko samaki wengine, au wakati mama alipokaribia kujifungua alipewa kitoweo cha aina fulani ya samaki, au kipindi mtoto azaliwapo ulikuwa msimu wa samaki wa aina hiyo ambao walikuwa wakipatikana kwa wingi. Majina ya asili ya samaki hawa ni wale tu ambao hupatikana katika ziwa Victoria ambalo ndilo ziwa linalotumiwa sana na watu wa jamii ya Kijita. Majina hayo ya asili ni kama yafuatavyo kwenye jedwali namba 4.21.

Jedwali 4.21: Majina ya Asili Yatokanayo na kula Samaki Wapatikano Ziwa Viktoria

Namba	Jina la mtu	Jinsia	Aina ya samaki
1	Mafuru	Me	Furu
2	Nyafuru	Ke	
3	Masatu	Me	Sato
4	Nyasatu	Ke	
5	Maingu	Me	Nyingu
6	Nyanjingu	Ke	
7	Mabhofu	Me	Mbofu
8	Nyambofu	Ke	
9	Maghere	Me	Ngere
10	Nyangere	Ke	
11	Masoga	Me	Soga
12	Nyasoga	Ke	
13	Masami	Me	Sami
14	Nyasami	Ke	
15	Manembe	Me	Nembe
16	Nyanembe	Ke	
17	Mabhumi	Me	Bhumi
18	Nyambhumi	Ke	
19	Bhise	Me	Bhise
20	Nyabhise	Ke	

4.5.2 Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Wanyama Waishio Ziwa

Viktoria

Jedwali namba 4.22 linaonesha majina ya asili yatolewayo kwa watoto kwa kutumia sababu za majina ya wanyama waishio majini. Jamii ya Wajita huishi kando kando mwa ziwa Viktoria ambamo mna samaki na wanyama pia. Wanyama wakitumika kama sababu za kumpa mtoto jina hutokana na sababu mbalimbali ambazo hupelekea mzazi kutoa jina hilo. Miongoni mwa sababu hizo ni kama vile; mama mzazi huenda alitumia kitoweo cha aina fulani ya mnyama kabla ya kujifungua au siku ya kujifungua, pia kuna uwezekano kipindi ambapo mtoto alipokuwa akizaliwa ndio ulikuwa msimu wa mazao ambao baadhi ya wanyama hao kama Kiboko hutoka ziwani na kuja nchi kavu kula mazao hayo. Tukio hili huleta taharuki kwa jamii nzima ambapo husababisha mkusanyiko mkubwa wa watu ambao hutoka ili kusaidiana kuwatoa wanayama hao wasiendeleo kuharibu mazao. Tukio la wanyama wa ziwani kutoka majini na kuharibu mazao au kuvamia makazi ya watu huwa si tukio la kawaida miongoni mwa jamii. Hivyo basi, kutokana na tukio hilo, watoto wazaliwapo wakati wa tukio hilo hupewa jina la mnyama huyo. Jedwali namba 4.22 linaonesha kuwa jumla ya majina 4 ambayo ni sawa na asilimia 1.6% ya majina yote ya asili yaliyokusanywa kwenye utafiti yalitolewa kwa watoto kwa kutumia sababu za wanyama waishio majini.

Jedwali 4.22: Majina ya Asili Yatolewayo kwa sababu za Wanyama Waishio Majini

Namba	Jina la Mtu	Jinsia	Jina la Mnyama	
			Kijita	Kiswahili
1	Maghwena	Me	Ghwena	Mamba
2	Nyangwena	Ke		
3	Mafubhu	Me	Fubhu	Kiboko
4	Nyafubhu	Ke		

Chanzo: Mtafiti (2019)

4.5.3 Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Matukio

Jedwali namba 4.23 linaonesha majina 10 ya asili ambayo ni sawa na asilimia 3.9% ya majina yote ya asili yaliyokusanywa kutoka eneo la utafiti hutolewa kwa watoto kwa kutumia sababu za matukio yaliyotukia ndani ya jamii ya Wajita. Jamii yeyote ile huwa ina kawaida ya kukumbwa na matukio mbalimbali ambayo huacha historia kwa jamii hiyo. Katika utafiti huu, mtafiti alibaini kuwa katika jamii ya Wajita, kuna majina ya asili ambayo yalitolewa kwa kutumia sababu za matukio mbalimbali ya kijamii. Matukio hayo huweza kuwa ya furaha au ya huzuni. Matukio ya furaha ni kama vile, harusi, au mvua za wastani. Lakini pia kuna matukio mengine ya huzuni kama kipindi cha vita, njaa, na mafuriko.

Jedwali 4.23: Majina ya Asili Yatokanayo na Sababu za Matukio Mbalimbali

Namba	Jina	Jinsia	Tukio	
			Kijita	Kiswahili
1	Wanjara	Me	Njara	Njaa
2	Nyanjara	Ke		
3	Masige	Me	Sige	Nzige
4	Nyasige	Ke		
5	Bhita	Me	Bhita	Vita
6	Nyabhita	Ke		
7	Machumu	Me	Machumu	Mikuki
8	Nyamachumu	Ke		
9	Maleghesi	Me	Bhuleghesi	Harusi
10	Nyamaleghesi	Ke		

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, 2019

4.5.4 Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Shughuli za Kijamii

Katika jamii ya Kijita, utafiti ulibaini kuwa kuna baadhi ya majina ambayo hutolewa kwa kutumia sababu za shughuli mbalimbali zifanywazo na jamii ya Kijita. Kwa mfano, kipindi cha kiangazi ni kipindi ambacho watu wengi hupenda kujishughulisha

na biashara ya kuuza pombe za kienyeji. Pombe hizi hutengenezwa kwa kutumia nafaka za mazao mbalimbali yaliyovunwa kipindi cha kilimo. Kwa hiyo watu wengi hushinda kwenye vilabu vya pombe za kienyeji wakinywa na kuburudika. Hivyo basi, kipindi hiki kama baba alikuwa akipenda sana kunywa pombe za kienyeji wakati mke wake akiwa mjamzito mtoto azaliwapo hupewa jina la Marwa kwa jinsia ya kiume na Nyamarwa kwa jinsia ya Kike. Shughuli zingine za kijamii ni kama vile uvuvi na shughuli za jadi. Jedwali namba 4.24 linaonesha jumla ya majina ya asili kutoka katika jamii ya Wajita ambayo ni majina 8 yakiwa sawa na asilimia 3.2% ya majina yote ya asili yaliyokusanywa katika eneo la utafiti.

Jedwali 4.24: Majina Yatolewayo kwa Sababu za Shughuli za Kijamii

Namba	Jina	Jinsia	Shughuli ya kijamii	
			Kijita	Kiswahili
1	Mangai	Me	Ngai	Kasia ambalo hutumika
2	Nyangai	Ke		kwenye shughuli ya uvuvi
3	Marwa	Me	Marwa	Pombe
4	Nyamarwa	Ke		
5	Manjiga	Me	Njiga	Ngoma za kienyeji
6	Nyajiga	Ke		
7	Malima	Me	Lima	Kilimo
8	Nyamalima	Ke		

Chanzo: Data za utafiti, 2019

4.5.5 Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Majira ya Siku

Kigezo kingine ambacho hutumika kuwapa watoto majina ya asili kwa jamii ya Kijita ni mazingira ambayo huwa yanayoendana na majira ya siku mtoto azaliwapo. Majira hayo huweza kuwa wakati wa asubuhi, mchana, jioni, ama usiku. Jedwali namba 4.25

linaonesha kuwa majina ya asili 10 yaliweza kupatikana katika sababu za majira ya siku ambayo ni sawa na asilimia 3.9% ya majina yote ya asili yaliyopatikana katika eneo la utafiti.

Kwa hiyo baadhi ya wazazi huamua kuwapa majina ya asili watoto wao kwa kigezo hicho. Mama mmoja alipohojiwa kwa nini alimpa binti yake jina la Nyangeta, alisema kuwa ni kwa sababu mtoto wake alizaliwa majira ya usiku, hivyo akaamua kumpatia jina hilo. Nyangeta ni jina la mtoto wa kike ambalo hutumika kwa jamii ya Kijita lenye maana ya “Usiku”. Kwa mujibu wa mama huyo, kama mtoto wake angekuwa wa kiume angeitwa “Mugeta”. Majina mengine ni kama yanavyoonekana kwenye jedwali namba 4.25.

Jedwali 4.25: Majina ya Asili Yatokanayo kwa Sababu za Majira ya Siku

Namba	Jina	Jinsia	Majira ya siku	
			Kijita	Kiswahili
1	Katondo	Me	Katondo	Asubuhi
2	Nyamtondo	Ke		
3	Mumwi	Me	Mumwisi	Mchana
4	Nyamisi	Ke		
5	Wegoro	Me	Kegoro	Jioni
6	Nyegoro	Ke		
7	Mugeta	Me	Mungeta	Usiku
8	Nyangeta	Ke		
9	Bwire	Me	Bwire	Usiku wa manane
10	Nyabwire	Ke		

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti, 2019

4.5.6 Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Hisia za Wazazi

Jedwali namba 4.26 linaonesha majina ya asili ambayo hutolewa kwa watoto kwa kuzingatia sababu za hisia walizonazo wazazi wao. Data za utafiti huu zilionyesha kuwa jumla ya majina ya asili 8 ambayo ni sawa asilimia 3.2% ya majina yote yaliyokusanywa, utafiti ulibaini kuwa wazazi hutoa majina kwa watoto wao kwa kutumia kigezo ha hisia walizokuwanazo wazazi hao.

Jedwali 4.26: Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Hisia za Wazazi

Na.	Jina la asili	Maana yake
1	Mkama	Hili jina la mtoto wa kiume ambalo linamaanisha “mfalme/mtawala” wa ukoo. Mtoto huweza kupewa jina hili hata kama familia yake siyo ya kifalme. Jina hili hutolewa kwa mtoto ambaye huzaliwa wakati kuna mkutano wa kifalme, au mfalme alipita nyumbani kwao muda mfupi kabla au baada ya mama kujifungua.
2	Kunyaranyara	Kunyaranyara ni jina la mtoto wa kiume ambalo linamaanisha mtoto ambaye hufanya mambo yake polepole sana katika namna ambayo inakera wengine. Wazazi huweza kumpa mtoto jina hili wakihisia kuwa mtoto wao atakuwa anafanya mambo polepole sana. Hii inawezekana labda kabla au baada ya kuzaliwa alichelewa kulia au kuzaliwa.
3	Bhurwaye	Bhurwaye ni jina la mtoto wa kiume ambaye huzaliwa kipindi cha ugonjwa au kulikuwa na kipindi cha mlipuko wa magonjwa mbalimbali kwenye jamii au kwenye familia kama vile kipindupindu, polio au magonjwa mengine ya mlipuko. Hivyo basi wazazi huwa wanahisi kuwa mtoto huyo pia huweza kupatwa na maradhi hayo.
4. 5.	Misango (me) Nyamisango (ke)	Hili ni jina apewalo mtoto ambaye ni mtu mwenye maneno mengi yasiyoisha/mwongeaji sana. Misango maana yake ni maneno.
6	Nyamwenda	Jina la kike lenye sifa ya mpenda watu yaani mtu asiye na chuki na mtu
7	Nyatongwa	Ni jina ambalo hupewa mtoto wa kike au wa kiume asiyesikia la mtu hata akionywa vipi, ataendelea kufanya yasiyotakiwa
8	Nyabhiriko	Nyabhiriko ni jina la mtoto wa kike ambalo hupewa mtoto mwenye uzito mkubwa usio wa kawaida kuliko umri wake (mnene sana) kipindi azaliwapo. Wazazi hutoa jina hilo kwa mtoto wakihisia kuwa huenda akawa na umbo kubwa la kutisha atakapokuwa na umri mkubwa.

Chanzo: Mtafiti (2019)

Katika kabila la Wajita, pia kuna majina ya asili maalumu ambayo hutolewa kwa mtoto kulingana na jinsi ambavyo mzazi hutamani mtoto wake awe, au huwa na maana fulani maalumu kwenye jamii ya Kijita. Maana hiyo huenda ikawa nzuri au mbaya, lakini pia hutegemea wakati mama akiwa na ujauzito wake alipitia katika kipindi kipi. Kwa hiyo humpa mtoto jina kutokana na hisia alizo nazo mzazi. Hisia hizo huweza kuwa za furaha au huzuni, mara nyingine hisia hizi hutokana na kipindi ambacho mama mzazi hupitia na hivyo kumpatia mtoto wake. Kwa mfano, kama mama aliyenyanyaswa sana kutokana na kuchelewa kupata mtoto na kuanza kushambuliwa na jamii kuwa hazai au mgumba, mama akibahatika kupata mtoto wa jinsia ya kike, kama akiamua kutumia kigezo hiki mtoto wake huitwa “Nyabhughumba”.

4.5.7 Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Urithi

Jedwali namba 4.27 linaonesha kuwa jumla ya majina ya asili 70 ya jinsia ya kike na kiume hutolewa wa watoto katika jamii ya Wajita kwa kuzingatia sababu za urithi. Idadi hii ni sawa na asilimia 27.2% ya majina yote ya asili yaliyokusanywa kutoka katika eneo la utafiti. Katika mila za Wajita mtoto au watoto wazaliwapo katika familia yoyote mwenye jukumu la kutoa jina la asili au la urithi kwa mtoto ni babu au bibi. Wazazi wa mtoto huyo wanayo nafasi ya kutoa jina au majina mengine kama majina ya kidini kwa maana ya Ukristo au Uislamu kulingana na imani ya kidini ya wazazi. Majina haya ya urithi hutolewa kulingana na babu, bibi au wazazi wapendavyo, na mara nyingi majina hayo hutolewa asubuhi na mapema kabla mtoa jina hajaongea na watu wengine. Majina ya urithi hutolewa kwa kurithi jina la mmojawapo katika familia kulingana na majina yaliyopo katika ukoo wa familia

husika. Kwa mfano, mama mmoja alipohojiwa kwa nini alipojifungua mtoto wa kike alimpa jina la “Nyamambhala”, mama huyo;

*‘Alisema kuwa jina hili ni jina la mama mkwe wangu na aliyelitoa
ni mume wangu ambaye ndilo jina la mama yake mzazi’*

Jina hili ni la urithi kutokana na kuwa jina la “Nyamambhala” kwa kabila la Kijita lina maana ya samaki aliyepasuliwa kisha kukaushwa kwa moto. Kwa kawaida jina hili hutolewa kipindi ambacho ni msimu wa ukaushwaji wa samaki kwa moto, au mama mzazi alipojiungua alikula kitoewo cha samaki aliyekaushwa kwa moto. Jina hili hutolewa kama jina la urithi kwani halizingatii tukio hili la ulaji wa aina ya samaki huyo.

Katika utafiti huu, mtafiti aligundua kuwa majina ya urithi ni majina yaliyopatikana ndani ya ukoo wa wazazi. Majina haya hutolewa kwa kurithiwa kutoka kizazi hadi kizazi. Majina haya hutolewa kutokana na undugu uliopo kati ya mama au baba mzazi wa mtoto na yule ambaye jina lake hutumika katika utambulisho wa mtoto.

Katika utafiti huu, wahojiwa zaidi ya 256 sawa na 64.5% walisema kuwa wao hutoa majina ya watoto wao wa kike na wa kiume kwa kuzingatia sababu za urithi, yaani huwapa majina ya asili ya jamaa zao wa karibu. Majina ya jamaa hawa wa karibu huweza kuwa yalikuwa majina ya asili ya mama, baba, mama mdogo, mjomba, ama, shangazi au yeyote katika jamaa wa karibu wa baba au mama mzazi wa mtoto aliyezaliwa. Majina haya hutolewa bila kuzingatia kwamba yule ambaye jina lake limetumika kupewa mtoto angali hai au alishafariki.

Watafitiwa walibainisha kuwa majina haya hutolewa ili huzidisha upendo, ushirikiano, na kujenga undugu baina ya wanafamilia yaani familia ya baba na mama

wa mtoto. Majina haya husababisha kupatikana kwa majina mawili ambayo hulingana kwenye majina matatu ya utambulisho wa mtoto fulani. Utolewaji wa majina haya huwa hayazingatii maana ya majina ya samaki, majira, matukio, na majina maalumu. Majina hayo huweza kutolewa kwa mtoto yeyoye akiwa mahali popote au wakati wowote. Majina haya huweza kuwa kama jedwali namba 4.27 linavyoonesha hapo chini.

Jedwali 4.27: Majina ya Asili Yatolewayo kwa Sababu za Urithi

Namba	Majina ya Wanawake	Namba	Majina ya Wanaume
1	Nyamatari	36	Maiga
2	Nyanjiga	37	Maingu
3	Nyabhuruma	38	Masatu
4	Nyakuru	39	Mafuru
5	Nyarurende	40	Masoga
6	Nyanyama	41	Magere
7	Nyamisango	42	Magafu
8	Nyamsusa	43	Masele
9	Nyamambala	44	Masalu
10	Nyakaji	45	Maregesi
11	Nyamkaya	46	Maijo
12	Nyachiro	47	Magesa
13	Nyamboi	48	Mashauri
14	Nyangeta	49	Magoti
15	Nyabhugumba	50	Mafwele
16	Nyamchele	51	Machumu
17	Nyambuli	52	Malima
18	Nyasana	53	Masige
19	Nyasami	54	Machumu
20	Nyamwenda	55	Masinde
21	Nyafubhu	56	Mayengo
22	Nyafuru	57	Makengo
23	Nyatenge	58	Manyama
24	Nyamafwimbo	59	Mambugiri
25	Nyasinde	60	Masamaki
26	Nyambiji	61	Magwega
27	Nyasuka	62	Masururi
28	Nyanguli	63	Magati
29	Nyanjira	64	Mayingu
30	Nyabhutwema	65	Maugila
31	Nyasige	66	Machele
32	Nyambofu	67	Makangiro
33	Nyasoga	68	Malima
34	Nyabhise	69	Bhurwaye
35	Nyasatu	70	Majura

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti (2019)

4.6 Faida za Kuwapa Watu Majina ya Asili Katika Jamii ya Kijita

Katika utafiti huu, mtafiti aligundua kuwa kutoa majina ya asili kwa watoto kuna umuhimu mkubwa sana kwa jamii ya Wajita kwani yana faida zifuatazo kama linavyoonesha jedwali 4.28:

Jedwali 4.28: Faida za Kuwapa Watu Majina ya Asili Katika Jamii ya Kijita

Namba	Makundi ya Faida ya Majina ya Asili	Idadi	Asilimia (%)
1	Kutunza utamaduni wa jamii	257	100
2	Kuficha siri na kuonesha heshima kwa jamii ya kijita	18	7.0
3	Kuhifadhi matukio au historia ya kijamii	22	8.6
4	Kutofautisha jinsia kati ya kiume na kike	257	100
5	Utambulisho wa mtu na mtu	257	100
6	Kuendeleza utani	257	100

Chanzo: Data za Mtafiti 2019

4.6.1 Kutunza Utamaduni wa Jamii

Jedwali namba 4.29 linaonesha kuwa jumla ya majina ya asili 257 ambayo ni sawa na asilimia 100 ya majina ya asili yaliyokusanywa, yalionesha kutunza utamaduni wa kabila la Kijita. Mtafiti alibaini kuwa, majina ya asili ya watu katika jamii ya Kijita huwa na mchango mkubwa sana katika kuutambulisha, kuulinda, kuuhifadhi na kuuendeleza utamaduni wa jamii ya Kijita. Majina ya asili ya watu katika jamii ya Wajita ambayo mtafiti ameyaorodhesha katika tasnifu hii yanautambulisha, kuulinda, kuuhifadhi na kuuendeleza utamaduni wa jamii ya Wajita. Hoja hii inaungwa mkono na Sitati (2007) ambaye alisema kuwa, majina ya watu ni muhimu katika jamii kwani

huelezea juu ya mtu mwenyewe, utamaduni na uchumi wa jamii hiyo. Kila jina huwa na maana kwani huwa linaelezea kumhusu mtu na kinachohusika naye. Kwa mfano majina mengi ya wanawake yanaanza na silabi “Nya” kama Nyamtondo, Nyafuru, Nyangeta, Nyabhuruma, Nyangai na mengineyo, popote pale yanapotamkwa mtu anakuwa na hisia kuwa huenda ametoka katika jamii ya Kijita kwani ndo wenye utamaduni wa kuwapa majina ya namna hiyo kwa wanawake.

Aidha majina ya asili ya kusinda au yenye tafsida, kila uyasikiapo, hutoa hisia kwa mtu ambaye hutoka katika tamaduni za Wajita kuwa ana maana gani. Majina yaliyobeba majina ya samaki kama Masatu, Nyafuru, Maingu na mengine hudhihirisha shughuli za jamii ya Wajita ambayo ni uvuvi na kilimo. Kwa hiyo, mtu ambaye hupewa jina la asili linalotokana shughuli za jamii ya Wajita hubeba utambulisho wa kazi hizo za jamii ya Kijita. Aidha kwa kuendelea kulitumia jina hilo huulinda na kuuhifadhi utamaduni huo wa jamii ya Kijita na jina hilo la asili linapoendelezwa kwa kupewa watu wengine utamaduni huo huendelezwa.

4.6.2 Kuficha Siri na Kuonesha Heshima kwa Jamii ya Kijita

Jewali namba 4.29 linaonesha kuwa, kati ya majina ya asili yaliyokusanywa, majina 18 ambayo ni sawa na 7% ya majina yote ya asili yaliyopatikana katika eneo la utafiti yalionesha kuficha siri na kuonesha heshima kwa jamii ya Wajita. Majina haya ya asili ni yale yenye tafsida au usinda kwa kabila la Kijita ni majina ambayo hutumika kusitiri maana halisi ya jina la mhusika. Majina hayo ya asili hutumiwa na wakamwana wakati wakiita majina ya wakwe zao au mtoto aliyepewa au kurithi jina la baba mkwe. Faida ya matumizi ya majina hayo ni kuonesha heshima ya wakamwana kwa wakwe zao.

Katika utafiti huu, mtafiti alipata nafasi ya kusikia kutoka kwa mama mmoja wa Kijita ambaye alimwambia hivi;

Sisi wanawake tulioolewa katika jamii ya Wajita huwa haturuhusiwi kuita/kutaja majina ya wakwe zetu kama yalivyo badala yake huwa tunatumia majina mbadala ambapo kwa Kijita hujulikana kama “kusinda” au tafsida kwa lugha ya kiswahili. Huwa tunafanya hivi ili kuonesha heshima kwa wakwe zetu.

Baada ya hapo, mtafiti alitaka kujua kama wanawake/mama wa Kijita wanafurahia kuita majina ya wakwe zao kwa maarufu “kusinda”. Mama mmoja alisema kuwa yeye huwa anajisikia vizuri na fahari kwani ni mila ambazo waliachiwa na wazazi wao toka enzi na wao wanawajibika kuzitunza.

Lakina mama mmoja ambaye alionekana kama binti wa miaka kati ya 25 -30 yeye alisema kuwa;

Mimi huwa sipendi kutumia majina ya kusinda kwani naona kama ni mila ambayo imepitwa na wakati na inaonyesha kubaguliwa katika jamii. Wakati mimi nasinda, lakini watoto wake huwa hawasindi, huoni kama huu ni uonevu. Mbaya zaidi, kuna kipindi huwa kuna kujisahau na kujikuta umeita jina halisi hali ambayo hupelekea kupata adhabu ya kimila au kuonekana kama huna adabu kwa wakwe na wifizi zangu. Nakumbuka kuna siku hasa zile za mwanzo nilikuwa nagombana sana na wifizi zangu kwani nilikuwa sijazoea kuita jina la kusinda. Mara nyingi nilijikuta nikiita jina halisi kwani nililijua hata kabla ya kuolewa katika nyumba hii. Lakini pia kuna siku nilikosea kusinda jina la mtoto wangu ambaye nilimpa mtoto wangu jina la baba mkwe.

Mtafiti alipomuuliza kama anajua majina ya kusinda, alijibu kuwa hayajui zaidi ya kujua jina la kusinda la mkwe wake tu. Na hana mpango wa kujua majina mengine zaidi.

Baba mmoja ambaye pia alikuwa amezesha mtoto wake wa kiume alipoulizwa na mtafiti juu ya dhana hii ya kusinda majina kama anapenda au hapendi yeye alisema,

Mimi huwa napenda kuitwa na mkwe wangu kwa kusinda kwani hiyo ndiyo heshima kwa mkwe wangu, vinginevyo ni utovu wa nidhamu.

Mtafiti aligundua kuwa wale ambao hupendelea kusinda majina ni akina mama ambao wana umri mkubwa zaidi ya miaka 45, lakini vijana hasa kizazi kipya hakipendi kutumia majina ya kusinda. Hii inatoa tishio la kupotea kwa utamaduni wa kusinda majina katika jamii ya Kijita. Kwani hata watoto wadogo ambao wamerithishwa majina ya babu zao ambayo yanatakiwa kusindwa huwa hawapendi kuitwa kwa majina hayo ya kusinda, hupendwa kuitwa jina halisi la babu yake alilopewa. Katika utafiti huu, mtafiti alibaini kuwa sio majina yote ambayo au yana tafsida ni baadhi tu hasa majina ya asili ya Kijita. Majina hayo ya asili ambayo mtafiti aliyapata ya kusinda ni kama ifuatavyo kwenye jedwali namba 4.29.

Jedwali 4.29: Majina ya Asili Yenye Maana ya Tafsida

Namba	Jina la Awali	Jina Kusinda
1	Masatu	Maratwa
2	Mugeta	Mchetera
3	Majura	Matwego
4	Manyasi	Mabhulata
5	Masige	Malelembi
6	Wajero	Kebhajo
7	Magesa	Matwengo
8	Mashauri	Lubhalaja
9	Majarifu	Mtego
10	Majura	Bhunagu
11	Maiga	Masegenwa
12	Bwire	Bhujangani

Chanzo: Mtafiti, (2019)

4.6.3 Kuhifadhi Matukio au Historia ya Kijamii

Jewali namba 4.35 linaonsha kuwa majina ya asili ya jamii ya Kijita ambayo yalikusanywa kutoka eneo la utafiti yaliyokuwa yakilenga kuhifadhi matukio au historia ya kijamii yalikuwa 22 sawa na asilimia 8.6% ya majina yote ya asili yaliyokusanywa. Katika jamii ya wajita, majina ya asili hutolewa yakiwa na lengo la historia na matukio mbalimbali yaliyotokea kwa mtu mmoja mmoja au jamii, kwa mfano jina Nyabhita (ke) na Bhita (me) lenye maana ya vita, linaonesha kuwa alizaliwa kipindi cha vita au amezaliwa wakati wazazi wake wanakimbia vita, majina haya hutumika kuhifadhi historia ya kabila la Wajita kuwa liliwahi kuingia kwenye vita. Aidha jina Masighe au Nyasighe lenye maana ya aliyezaliwa kipindi cha uvamizi wa Nzige katika jamii yao, jina hili huhifadhi historia ya jamii hiyo. Pia, jina kama “Ndebhile” ambalo mhusika hupewa kutokana na kuzaliwa kabla ya siku zake kutimia. Hivyo hiyo historia hubaki kumkumbusha kuwa alizaliwa kabla ya wakati wake.

4.6.4 Kutofautisha Jinsi ya Mwanaume na Mwanamke

Jedwali namba 4.30 linaonesha kuwa kati ya faida za kuwapatia watoto majina ya asili kwa jamii ya Wajita ni kutofautisha jinsia kati ya mume na mke. Majina ya asili yaliyokusanywa katika eneo la utafiti yalikuwa 257 ambapo majina yote ya asili yakiwa sawa na asilimia 100% yaliweza kuonesha jinsia ya kike na kiume. Majina ya asili katika jamii ya Wajita hutumika sana katika kutofautisha jinsia ya kiume au kike. Kila ulisikiapo jina la asili la jamii ya Kijita likitajwa hata kabla haujamuona muhusika unaweza kujua jinsia yake. Kwani katika jamii ya Kijita majina mengi ya asili ya jinsia ya kike huanza na silabi “nya” na silabi “Ma” ni kwa baadhi ya majina

ya kiume. Jedwali namba 4.30 linaonesha baadhi ya majina ya asili yanayotofautisha jinsia ya kiume na kike.

Jedwali 4.30: Kutofautisha Jinsia Kati ya Mume au Mke

Namba	Majina ya Wanawake	Namba	Majina ya Wanaume
1	Nyamataari	1	Maiga
2	Nyanjiga	2	Maingu
3	Nyabhuruma	3	Masatu
4	Nyakuru	4	Mafuru
5	Nyarurende	5	Masoga
6	Nyanyama	6	Maghere
7	Nyamisango	7	Maghafu
8	Nyamsusa	8	Masele
9	Nyamambala	9	Masalu
10	Nyakaji	10	Mareghesi
11	Nyamkaya	11	Maijo
12	Nyachiro	12	Maghesa
13	Nyamboi	13	Mashauri
14	Nyangeta	14	Maghoti
15	Nyabhugumba	15	Mafwele
16	Nyamchele	16	Machumu
17	Nyambuli	17	Malima
18	Nyasana	18	Masighe
19	Nyasami	19	Machumu
20	Nyamwenda	20	Masinde
21	Nyafubhu	21	Mayengo
22	Nyafuru	22	Makengo
23	Nyatenge	23	Manyama
24	Nyamafwimbo	24	Mambugiri
25	Nyasinde	25	Masamaki
26	Nyambiji	26	Magwega
27	Nyasuka	27	Masururi
28	Nyanguli	28	Maghati
29	Nyanjira	29	Mayingu
30	Nyabhutwema	30	Maugila
31	Nyasighe	31	Machele
32	Nyambofu	32	Makangiro
33	Nyasoga	33	Malima
34	Nyabhise	34	Bhurwaye
35	Nyasatu	35	Majura

Chanzo: Data kutoka eneo la utafiti (2019)

4.6.5 Utambulisho wa Mtu na Mtu

Jedwali namba 4.35 linaonesha kuwa majina ya asili yaliyokusanywa yote 257 yakiwa ni sawa na asilimia 100 yaliweza kumtofautisha mtu na mtu. Kwa maana kwamba jina likiitwa kwenye kundi la watu, basi mlengwa anaweza akajipambanua kuwa yeye ndiye aitwaye. Utafiti huu ulibaini kwamba hata kama jina hilo hutumiwa na watu wawili waliokaa kwenye eneo moja, muitaji kuna namna ambavyo huita ili kumtofautisha mhusika mmoja na mwingine. Majina ya asili katika jamii ya Kijita hutumika kama utambulisho au kumtofautisha kati ya mtu mmoja na mwingine.

Pia jina la asili ya Kijita huweza kumtambulisha mtu kwa eneo ambalo hutokea na kabila lake. Hivyo moja kwa moja majina ya asili ya Kijita humtambulisha mhusika eneo atokalo na kabila lake kwa urahisi zaidi. Vile vile jina hutumika kama utambulisho wa mtu binafsi unaompambanua yeye na wengine kwenye kundi. Ni mara chache sana utasikia majina yanayoanza na silabi “Nya” katika kabila jingine. Hii hutokea kwani majina ni mali ya jamii husika.

4.6.6 Kuendeleza Utani

Jedwali namba 4.35 linaonesha kuwa majina yote ya asili 257 yaliyokusanywa katika utafiti huu yakiwa sawa na asilimia 100 ndani yake yalibeba utani kwa jamii husika. Kwa mfano, watoto waliozaliwa asubuhi na kupewa majina ya wakati, huweza kuwatania wenzao ambao walizaliwa usiku na kupewa majina ya wakati pia. Hii husambaa hata kwenye makundi mengine pia kama ya kimatukio, vitoweo au hisia za wazazi. Utafiti ulibaini kuwa kabila la Wajita hupenda sana kutaniana wao kwa wao lakini kirika na kijinsia. Ingawa pia kuna jamii zingine pia hupenda kutaniana na jamii hii ya Wajita kama Wahaya, Wakerewe na Wanyamwezi. Katika kuendeleza utani

ndani ya jamii ya Kijita, kuna baadhi ya majina ambayo hutolewa kwa lengo la kuendeleza utani tu. Majina kama “Chikaka” hutolewa kwa mtu yeyote ambaye huwa hakubali kushindwa jambo lolote hata kama lina hatari mbele yake.

Vile vile, majina ya asili ya Kijita hutumika kuendeleza utani kati ya kabila moja na jingine. Kwa mfano, watani wa kabila la Kijita ni Wahaya. Utani huu hutokea baada ya utambulisho wa jina la asili ya Kijita kusikika au kujulikana na makabila ambayo ni watani wa kabila hilo.

4.7 Hitimisho

Uwasilishaji, uchanganuzi, na uchambuzi wa data uliofanywa katika sura hii ulikuwa na malengo ya kukamilisha utafiti huu. Uchambuzi huu umedhihirisha kwamba majina mengi ya asili wapewayo watoto katika kabila la Wajita huwa na maana iliyofichika au iliyo wazi. Aidha yapo mambo mbalimbali ambayo husababisha mtoto kupewa jina fulani, na maana ya jina hilo huwa na umuhimu katika jamii hiyo kwa kuzingatia sababu husika.

SURA YA TANO

MUHTASARI, HITIMISHO NA MAPENDEKEZO

5.1 Utangulizi

Sura hii ni hitimisho la utafiti ulioshughulikia kuchunguza maana za majina ya asili ya watu katika jamii ya Wajita. Vipengele vilivyoshughulikiwa katika sura hii ni muhtasari wa utafiti, hitimisho na mapendekezo kwa tafiti fuatishi au zingine.

5.2 Muhtasari wa Utafiti

Utafiti huu ulichunguza maana za majina ya asili ya jamii ya Wajita waishio katika mkoa wa Mara. Lengo kuu la utafiti huu lilikuwa ni kuchunguza maana ya majina ya asili ya watu katika jamii ya Wajita. Malengo mahususi ya utafiti huu yalikuwa ni: (i) Kubainisha maana za majina ya asili ya watu katika jamii ya Wajita, (ii) Kueleza sababu zilizotumika kutoa majina ya asili kwa watu katika jamii ya Wajita, na (iii) kubainisha faida za kutoa majina ya asili katika jamii ya Wajita.

Utafiti huu ulifanyika katika mkoa wa Mara, wilaya ya Musoma vijijini, katika tarafa ya Nyanja kata za Bwasi, Murangi, na Nyamrandirira katika eneo la Majita kwenye vijiji vya Bwasi, Murangi, Chumwi, Lyasembe na Butata. Watafitiwa wote walikuwa ni (397). Data zilikusanywa kwa kutumia mbinu za mahojiano na hojaji. Data zilizopatikana zilichambuliwa kwa njia ya jedwali na maelezo yalitumika kutoa ufafanuzi zaidi. Nadharia ya semiotiki ndiyo iliyotumika katika kuonesha dira ya utafiti huu ambayo msingi wake mkubwa ni ishara na maana zake katika lugha zote ulimwenguni. Kwa vile majina ni ishara zilizobeba maana na ni vibainishi ambavyo hutofautisha jamii moja na nyingine, kwa hiyo nadharia hii imekuwa chachu kubwa

ya mafanikio katika kufanikisha utafiti huu kwa kuweza kupata maana za majina ya asili, sababu zilizotumika kuwapa watu majina ya asili katika jamii ya Wajita na kuweza kubainisha faida za majina ya asili kwa kabila la Wajita.

Utafiti huu ulibainisha kuwa katika kuchunguza maana za majina ya asili yatolewayo na jamii ya Wajita kama lengo mahsusi la kwanza lilivyotaka. Utafiti umebaini kuwa majina ya asili yatolewayo na jamii ya Wajita yana maana tofauti tofauti kulingana na kaya azaliwamo mtoto. Mfano muda aliozaliwa mtoto, chakula alichokula mama mzazi baada au kabla ya kujifungua, mtu aliyeshuhudia mzazi akijifungua hasa kama ni jamaa wa karibu na mzazi, matukio, urithi na hisia za wazazi.

Pia kwa mujibu wa utafiti huu wazazi waendeleo kuwapa watoto wao majina ya asili ya jamii zao ili kuendeleza, kuhifadhi mila na utamaduni wa jamii zao kwani mtafiti alibaini kuwa watoto wengi wanaozaliwa sasa hawapewi majina hayo na hivyo huwa vigumu kwa watoto hao kufahamu maana za majina ya asili, na baada ya muda majina hayo huenda yakapotea kabisa katika jamii zao.

5.3 Mapendekezo

Kwa kuzingatia matokeo ya utafiti huu, Mtafiti amependekeza tafiti zingine zaidi ziweze kufanyika kuhusiana na kuchunguza maana za majina ya asili ya watu katika jamii nyingine za kibantu na ambazo siyo za kibantu. Tafiti hizo zihusishe asili za majina ya watu katika jamii mbalimbali ili yasipotee bali yadumishwe.

5.4 Hitimisho

Utafiti huu umeweza kubainisha maana za majina ya asili ya watu katika jamii ya Wajita kama lengo mahususi la kwanza la utafiti lilivyojieleza. Lengo mahususi la pili

la utafiti huu ilikuwa ni kuelezea sababu zilizosababisha watu kupewa majina ya asili katika jamii ya Wajita. Mwisho wa lengo mahususi la utafiti ilikuwa ni kubainisha faida za kuwapa watu majina ya asili katika ya jamii ya Wajita.

MAREJELEO

- Adam, J., and Kamuzora, F. (2010). *Research Methods for Bussiness and Social Studies*, Morogoro: Mzumbe Book Project
- Agyekum, K. (2006). "The Socialinguistics of Akan Personal Names". *International Journal of Humanities and Social Science*, 15(2), 206–23.
- Ali, M. (2006). *Annahau Al-wadhih Fii Kawaidi Lughatul-arabiyah*, Baghdad: Maktabatu Nuuru Al-islaamiyah.
- Anusa, J. (2016). *Semantiki na Pragmatiki ya Kiswahili*. Dar-es-Salaam: Karijamer Print Technology.
- Babbie, E. (2005). *The Basics of Social Research*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Baitan, B. (2010). Morphosemantic Analysis of Ruhaya Person Names. Unpublished M. A Dessertation, University of Dar-es-salaam, Tanzania.
- Bakiza, (2010). *Kamusi la Kiswahili Fasaha*. Nairobi: Oxford University Press.
- Berg, B. C. (2007). *Qualitative Research methods for the social sciences (6th ed)*. Boston: Allyn & Bacon.
- Best J. W., and Khan, J. V. (2006). *Research in Education, (10th ed)*. New York: Pearson Education inc.
- Buberwa, A. (2010). Investigating of Sociolinguistic Aspects of Place Names in Ruhaya in North-West Tanzania. Unpublished M. A. Dissertation, University of Dar-es-Salaam, Tanzania.
- Cameroon, K. (1961). *English Place Names*. London: Exford University Press.
- Chandler, D. (2002). *Semiotics for Beginners*. London: Aberyswyth University.

- Chulk, O. (1992). *Names from African: Their Origin, Meaning and Pronounciation*.
Chicaco: John Benjamin Publishing.
- Daiches, D. (1981). *Desturi na Mila Zetu*. Arusha: East Africa Publication Limited.
- Enon, J. C. (1998). *Education Research, Statistics and Measurement*. Kampala:
Makerere University Press. Griffen,
- Ewan, C., and Calvert, D. (2000). *The Crisis of Scientific Researchin Garrick CAL*.
New York: Sage Publications.
- Funk, E. R. (1997). "The power of naming"imepatikana tarehe 21/11/2011
katika<http://www.feminista.com/archives/v1n4/malefem.html>.
- Furlong – Lovelace, A. (2000). *Basic Research Methods & Statistics - An Integrated
Approach (Study Guide & Student Solutions Manual)*. London: Wadworth.
- Giles, H. (1979). "Ethnicity Markers in Speech." In K.R. Scheres and H. Giles (eds.).
Social Markers in Speech. London: Cambridge University Press.
- Guma, M. (2001). "The Cultural Meaning of Names among Basotho of
SouthernAfrica: A Historical and Linguistic Analysis". *Katika Nordic Journal
ofAfrican Studies*, 10(3), 265- 279
- Habwe, J., na Karanja, P. (2004). *Misingi ya Sarufi ya Kiswahili*. Nairobi: Phoenix
Publishers.
- Hymen, (1964). The microscopic anatomy of the hymen. *Facts and conceptions*.
Health. 3(4), 109-115.
- James, D. (2011). Ishara katika Kaptula la Max na Kijiba cha Moyo. Tasnifu ya M.
Kiswahili, Chuo Kikuu cha Nairobi, Kenya.
- TUKI, (2013). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*. Dar-es-Salaam: TUKI.
- Kapinga, M. C. (1983). *SarufiMaumbo ya Kiswahili Sanifu*. Dar-es-Salaam: TUKI.

- Kihore, B. (2009). *Isimujamii: Sekondari na Vyuho*. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili.
- Kombo, D. K., and Tromp, D. L. A. (2006). *Proposal and Thesis Writing: Introduction*. Nairobi: Paulines Publications Africa
- Kothari, C. R. (2004). *Research Methodology: Methods and Techniques*. New Delhi, New Age international (P) Limited.
- Kress, T. M. (2008). *Challenging status quo retrenchment: ... Foreign-born workers in the U.S. labor force*. Charlotte: Information Age Publishing.
- LoBiondo-Wood, G., and Haber, J. (1998). *Nursing Research: Methods, Critical Appraisal and Utilization (4 th ed.)* St.Louis , Mo: Mosby.
- Manyasa, J. (2010). Investigating the Basis of Naming People in Kisukuma, Unpublished. M. A. Dessertation, University of Dar-es-Salaam, Tanzania.
- Massamba D. P. B. (2004). Kiswahili Musoma: Mwanzo wa lahaja nyingine? Katika jarida la Taasisi ya uchunguzi wa Kiswahili. Dar es Salaam, Tanzania.
- Mlacha, A. (1995). *Lugha Utamaduni na Fasihi Simulizi ya Kiswahili*. Dar es Salaam: TUKI.
- Msanjila, Y. P. (2009). *Isimu Jamii.Sekondari na Vyuho*. Dar es Salaam: TUKI.
- Muligo E. S. (2012). *Jifunze utafiti mwongozo kuhusu utafiti na utamaduni wa ripoti yenye Mantiki*. Dar es Salaam: Ecumenical Gathering (EGY)
- Mutembei, A. K. (2009). *Ukimwi katika Fasihi ya Kiswahili 1982 – 2009*. Dar es Salaam: Taasisi ya uchunguzi wa Kiswahili.
- Muzale, H. R. T. (1998). “Linguistic and Social-Culture aspects in Interlacanstrine Bantu Names”. *Kiswahili* 61(2), 28-49.
- Nagy, J. (2010). *Social Research Methods*. New York: Allyn and Bacon,

- NBSN, (2012). *Nadharia ya Lugha Kiswahili-1, Kidato cha Tano na Sita*. Dar-es-Salaam: Nyambari Nyangwine Publishers.
- Omary, C., and Richards, I. A. (1970). "Person Names in Social-cultural context". *Journal of the Institute of Swahili Research*, 2(40), 67-81.
- Pons, V. (1992) *Introduction to Social Research*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press
- Resani, M. (2014). *Semantiki na Pragmatiki ya Kiswahili*. Dar-es-salaam: Karijamer Print Technology.
- Resani, M. (2012). *Semantiki ya Kiswahili*. Dar-es-salaam: Karijamer Print Technology.
- Rey, J. (1995). *A Popular Guide to Norfolk Place Names*. Guist Bottom: Larks Press.
- Rubanza, Y. I. (2000). *Mofolojia ya Kiswahili*, Dar-es-salaam, Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Salim, A. S. (1984). *Kuchunguza Dhima za Semi Zilizoandikwa Kwenye Mikoba Kisiwani Pemba*.Tasnifu ya M.A.Kiswahili.Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania.
- Scholes, R. (1982). *Semiotics and Interpretatio*. New Haven: Yale University Press.
- Schotsman, P. (2003). *A Grammar of Runyambo Language of Tanzania (LOT)* Project University of Dares Salaam. LOT Publisher Grammar Series No.1.
- Seif, D. G. (2011). *Nyimbo za Jando katika Jamii ya Kikaguru, Kata ya Gairo*.Tasnifu M. A. Kiswahili, Chuo Kikuu Cha Dar-es-Salaam.
- Sigh.K. (2007). *Quantitative Social Research Methods*. New Delhi: Sage Publications.
- Sitati, V. W. (2007). *Comprehensive Names Dictionary*. Nairobi: Sas Enterprise.
- Trochim, M. K. (2006). *Social Research Methods*. London: Sage Publication Ltd.

- TUKI, (1990). *Kamusi ya Isimu na Lugha*. Dar-es-salaam: Education Publishers and Distributors.
- Wacharo, (2013). Nyimbo za Jando katika Jamii ya Kikaguru, Kata ya Gairo. Tasnifu M. A. Kiswahili, Chuo Kikuu Cha Dar-es-Salaam.
- Wamitila, K. W. (2002) *.Uhakiki wa Fasihi: Misingi na Vipengele Vyake*. Nairobi: Phoenix Publishers
- Wafula, K. W., na Njogu, K. (2010). *Nadharia za Uhakiki wa Fasihi*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Williman N. (1999). *Social Research Methods*. London: Sage Publication Ltd.
- Williman, N. (2011). *Research Methods; The Basic*. New York: Routledge Taylor and Francis Group.

VIAMBATISHO

Habari mpendwa mtafitiwa, Mimi ni mwanafunzi wa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania. Ninafanya utafiti kuhusu “*Kujadili maana ya majina asilia ya watu katika jamii ya Wajita mkoani Mara nchini Tanzania*”. Kwa heshima kubwa, ninakuomba muda wako ili uweze kujaza hojaji hili. Matokeo ya utafiti huu yatatumika kwa ajili ya kitaaluma tu na si vinginevyo.

SEHEMU A: TAARIFA BINAFSI

(weka alama ya ✓ kwenye kiboksi)

1. Jinsi : Mume () Mke ()
2. Umri : 18 – 28 () 29 – 38 () 39- 48 ()
49- 58 () 59 na zaidi ()
3. Kiwango cha elimu : Sijasoma () Msingi () Sekondari ()
Chuo ()
4. Kabila lako : Mjita () Siyo Mjita ()
5. Hadhi ya ndoa : Nimeoa/Olewa () Sijaolewa/Kuoa ()
6. Hadhi ya watoto : Nina Watoto () Sina Watoto ()

SEHEMU YA B: MASWALI

(Jibu maswali kwa kujaza sehemu zilizo wazi)

7. Katika jamii ya kijita, nani hutoa jina la mtoto mara tu baada ya kuzaliwa
.....

8. Je kuna uhusiano wowote wa utoaji wa jina la mtu na mazingira yoyote?

(weka alama ya \surd kwenye mabano) Ndio () Hapana ()

9. Taja majina ishirini na matano ya Kijita ambayo unayafahamu wanayopewa watu wenye jinsia ya kiume

(a).....(b).....(c).....

(d).....(e).....

10. Taja majina kumi na tano ya Kijita ambayo unayafahamu wanayopewa watu wenye jinsia ya kike.

(a).....(b).....(c).....

(d).....(e).....

11. Taja majina ishirini (20) ya Kijita ambayo unayafahamu wanayopewa watu wenye jinsia ya kiume na maana zake

	Jina	Jinsia	Maana
a			
b			
c			
d			
e			
f			

12. Taja majina kumi na saba (17) ya Kijita ambayo unayafahamu wanayopewa watu wenye jinsia ya kike na maana zake

	Jina	Jinsia	Maana
a			
b			
c			
d			
e			
f			

- 13 Taja majina ishirini na tano (25) ya Kijita ambayo unayafahamu wanayopewa watu wenye jinsia ya kiume na namna yalivyopatikana

	Jina	Jinsia	Mazingira ya upatikanaji wa jina
a			
b			
c			
d			
e			
f			

14. Je, kwa mazingira tuliyonayo leo, bado kuna umuhimu wa kuwapa majina ya asili watoto? Kama upo, utaje

.....

.....

.....

.....

Ahsante sana kwa kujibu hojaji hili

(Mtafiti)